

СРЂ SRD

Лист за књижевност и науку
List za kniževnost i nauku.

Власник и издаваатељ: Српска Дубровачка Штампарија Др. Грацића и др.
Vlasnik i izdavatelj: Srpska Dubrovačka Štamparija Dr. Gracića i dr.

Уредник: проф. АНТОНИЈЕ ВУЧЕТИЋ.
Urednik: prof. ANTONIJE VUČETIĆ.

„СРЂ“ излази у свескама од 3 табака, половином и сврхом мјесеца.

На годину: За Аустро-Угарску • круна 10

„ „ „ „ Иноземство • • • „ 12

Поједини број изван претплате 80 пара.

„SRD“ izlazi u sveskama od 3 tabaka, polovinom i svrhom mjeseca.

Na godinu: Za Austro-Ugarsku kruna 10

„ „ „ „ Inozemstvo • • • „ 12

Pojedini broj izvan pretplate 80 para.

ДУБРОВНИК. — DUBROVNIK.

Српска Дубровачка Штампарија Др. М. Грацића и др.

Srpska Dubrovačka Štamparija Dr. M. Gracića i dr.

1908.

САДРЖАЈ. — SADRŽAJ.

1. САФИР и ЗОРМЕНА (пјесма). Радомир Кр. Орлински.	str. 176
2. GOSPAR DŽORE (Dubrovački oridino). Živko	186
3. ПОЈАВА САТАНЕ У ЛИТЕРАТУРИ (1). Проф. В. барон Љубибратић.	190
4. KAD JE RUŽA PALA (pjesma). Ermenegild Božić.	197
5. GARIBALDI I NJEGOVO DOBA (5). Prof. W. baron Ljubibratić.	198
6. ОПТИМИСТИЧКО-ФИЛОЗОФ. СТУДИЈЕ (1). Др. Ј. Кујачић.	214
7. ВИЉЕШКЕ. — VILJEŠKE	219
8. СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ. А. Бучетић.	221

Год. VII.
God.

ДУБРОВНИК, 31. маја 1908.
DUBROVNIK,

Бр. 10.
Br.

САФИР и ЗОРМЕНА.*

Спјевао Радомир Кр. Орлински.

I.

Тамо, гдје се зраци сунца
У Гангесу светом мију,
Хималаје те с врхунца
Бисер-росу с цвијећа пију;

У бајноме Хиндостану
Гдје вјечито цвијеће цвјета,
И гдје с неба слатку ману
Посу жедна уста свјета;

Гдје тишине света крила
Ваздух носе ароматни
И свемира вјечна сила
Моћни диже престо златни;

Гдје облаци позлаћени
У небеса куле праве,
И у морској бијелој пјени
Огледају сјајне главе;

Први пурпур-зрак ту просу
Из њедара рујна зора,
Животворну изли росу
И позлати вијенце горâ.

Прву ту је земљу така'
Страсни пољуб сунца сјајна,
Копрену јој свуче мрака
И распучи њедра бајна.

Цар вјечности ремек-дјело
Ту погледа од свих прије,
Непресушно створи врело
Уњ вјечите поезије.

Јер у кристал - бистре чесме
Гангес рађа пјене свете,
Рајске птице поју пјесме
А сирене, нимфе лете.

* Основа је овој поеми у неколико приповијетка В. Вагнера (Мудлике Ко-та), која је написана прозним стилем, али с друкђијом композицијом, која је мјестимице и банална, те сам према својој пјесничкој машти многе чинове изоставио и замијенио другом грађом. Приповијетку сам обукао у пјесничко рухо. Дogaђај сам пренио у оријент, описујући богато и раскошно подножје величанственијех Хималаја око цвјетнијех обала свете и божанствене ријеке Гангеса, јер ми је најмилије било, да су ми јунаци поеме родом из њедара распаљивог, чаробног истока. Поеми сам дао име „Сафир и Зормена“. У дијалозима између јунака и јунакиње износим двије крајности и одјелите погледе на свијет, живот и мирисну љубав, која свијетом доминује. Поему посвећујем блаженој, предрагој ми Сјенки Зелидиној.

Радомир. Кр. Орлински.

Кроз прашуме тамо бајне
Бенгалије теку воде,
Покрај којих руке тајне
Ткају ћилим од природе.

Сиједи бајам тамо цвјета
Под чаробном сјенком гранџ,
Ту је извор пића света
И небеска слатка мана.

Ту у давном добу цвјета
Царство једно срећно, славно,
Гдје најсилниј' владар свјета
Цар *Бендереј* влада давно.

Јединица кћер му мила
Урес бјеше царских двора,
Дражеснија него вила
У пјенама чистим мора.

Нигдје људи чара њена
Не видјеше на свијету,
Јер прекрасна тад *Зормена*
У младости бјеше цвијету.

Ал' ју туга много пута
Спопадалаше — тешки јади,
Тужи, плаче, свуда лута
Анђеоски створ тај млади.

Цар Бендереј кћерку жали
И њеном се јаду чуди,
Мисли, како да у шали
Развесели њене груди.

У раскошне своје дворе
Он нареди будалама,
Да му кћерку разговоре
Свирком, шалом и играма.

Залуд бјеху игре разне —
Красне пјесме, свирке бајне,
Зормени су груди празне,
Нико не зна њене тајне.

Цар мудраце тад чувене
Од — свакуда дозвола к себи,
Од њих који јад *Зормене*
Да са срца диг'о не би.

Тридест и три дана пуна
Мислили су сви за бајну,
Најпослије први туна
Мудрац откри своју тајну.

Да принцезу одвест' треба
Преко гора — преко мора,
Гдје су чисти зраци с неба
Пурпурнија исток-зора.

По горама и шумама
Она сумор, јад ведриће,
Што јој груди њежне слама,
Тек весела тада биће.

Други рече: Голог трупа,
Сјајно сунце кад исходи,
За три дана да се купа
У студеној, бистрој води.

Божја вода њој ће чиста
С душе дићи тугу, јаде,
К'о прашину роса с листа
Са ружине хвоје младе.

Трећи мудрац *Сафир* млади
„Знам, принцези што је!“ рече,
„Јасни су ми њени јади,
Знам, на срцу што ју пече!“

II.

„Седмогласне птице бајне
У градини зачух гласе,
Бож'ја птица мени тајне
Јави, како да се спасе.

Дозрело је срце ружи,
Тражи љубав милог друга;
За љубављу топлом тужи —
То јој дајте, Проћ' ће туга!“

Кад прекиде *Сафир* млади,
Стâ од туге, вике чудо;
„Од цара ће снаћ' нас јади,
Неискусни за то, лудо!“

Мудраци се насмијаше
На његове мудре зборе;
Један другом руке маше
И *Сафира* страшно коре.

На један пут цара ето,
Отвори се широм крило,
Иза врата он чу све то
За његово чедо мило.

Страх ухвати њих све тада
И у лицу сваки блиједи;
Цар *Сафира* зовну млада
Измећ' свију глава сиједи.

„О мудраче — млад *Сафире!*
Теби хвала измећ' свије!
Из усти ти мед извире
Мудрост твоју свако пије...“

Јединици милој кћери
Ти погоди право што је,
Отвори јој срећи двери
Кључем мудре ријечи своје!“

Цар *Бендереј* к себи зове:
Са свих страна царевине
Краљевиће, витезове,
Књажевиће, властелине,
Тим гостима нема броја,
А господског сви су соја.

У царскоме двору сјајну
Посједаше сви за столе;
Цар дозива кћерку бајну,
Коју гости сви ту воле,
По шареном, свилном сагу
Јединицу води драгу.

Тад *Бендереј* зборит' стаде:
„Гледај, кћери, госте часне
Витезове красне, младе,
Царевиће — круне јасне;
Изабери себи мужа,
Јер ти сваки руку пружа!“

Сви се њојзи поклонеше,
Зормена их гледа сјетна,
У очима њеним пише,
Да с ниједним није сретна;
Гости одма сви застријепе
Од цареве кћерке лијепе.
„Ко је онај, оче мили?!“
Кћерка оца свога пита,
„Он је сличан горској вили
Сва је ништа при њем свѣта;
Моје срце њега жуди,
Пуцају ми за њим груди!“

„Мудрац *Сафир* он се зове,
Знади, он ми савјет даде

Да позовем госте ове,
Што ће лиечит теби јаде;
Све ми каза туге твоје,
Сад испуни жеље своје.“

„Зовни ми га, бабо слатки!“
Сад *Зормена* оца моли,
„Да проведем с њим час кратки,
Јер ме срце за њим боли,
Испуни ми жељу ову!“
Тад *Сафира* њој позову.

Чаробнога што је лика,
Сад принцезу сваки гледа,
Кô анђелска да је слика
У рајскоме, вјечном стању,
Па свим срцем пуца с јада,
Гдје свијема нађе ману;
Зормене се чудећ' чуду,
Гдје изабра једног луду.

III.

Зормена.

„Млад' *Сафире*, кажи сада:
Зашто сунце све не грије?
Зашто вјечно радост, нада
У човјеч'јем срцу није?
Јела прије медна, слатка
Што поспану горка, љута
Иза доба брза кратка?
Зашто туге више пута
Човјечје срце море?
Што умукну пјесме бајне?
И богате што одоре
Омрзну нам и колајне?“

Сафир.

„О *Зормено*, чедо красно,
Сад ће теби бити јасно!

Прах, пепео за то што је
Нашег духа грешна скриња,
Ништа стално, све смртно је...!
Душа наша тек протиња,
Угаси се, труне т'јело;
Сјајне очи — ведро чело
Брзо тамни — земља буде,
Све су лажи и заблуде...!
Одречи се! Све остави
Лажне наде и љубави!
Све је пепô и прашина!
Све је сјенка и таштина...!“
Бројанице прстом ниже,
И к *Зормени* ступи ближе.

Зормена.

„Сласт земаљска има једна,
Која никад не пролази,
То је радост рајска — медна,
Што на земљу вјечно слази;
Тај мирисни цвијет убав'
Жарка слатка јесте љубав.

„То су стубе, које воде
У лазурне неба своде,
С небом вежу земљу ову
Као сужње у окову.
Сјај презирем царске круне,
Само жеље нек' с' испуне!
Ја ти дајем: срце своје,
Своју душу — живот — срећу,
Младост и све нек је твоје,
А за тебе и умр'јећу...!
Љубавњу се кунем светом
И љепоте моје цвјетом,
Небом, земљом, вјечним гробом,
Само вјечно да сам с тобом...
Гдје љепотâ сваких мјесто;

Робиња ћу твоја бити,
 Спреман ти је други престо,
 Рука творца кога кити,
 Рајске птице да нам поју
 По бенгалском перивоју.“
 Сузе точе њој из ока
 Надимљу се бјела њедра,
 Попут ватре лице гори,
 Ил' небеса кад су ведра;
 Као пурпур од истока
 У прољетној, мајској зори,
 Ил' јабука светог раја,
 А очи јој пуне сјаја.

Сафир.

„Не кушај ме, царско чедо,
 Јасне су ми жеље твоје,
 Ко се њима не би предо?
 Срце твоје ватрено је;
 Љубав ти је силна, слатка,
 Али та је радост кратка.
 Љубављу се ја не снажим,
 Већ покоја вјечног тражим,
 К пристаништу срећног мира
 Душа тежи сад *Сафира*.
 Земска љубав плане, мене
 Кô прољећно, красно св'јеће,
 Кроз пољане и долине
 Ког божанска роса кропи;
 Као восак меке св'јеће,
 Када пламен затрепери,
 У горућој сјајној маси
 У нама се љубав топи;
 Као зв'језда она плане
 У лазурној неба сфери,
 И за час се све угаси,
 Од свег тога што остане?
 Шака праха и пепела,
 Кога створи ватра врела...“

Зормена.

„Не гаси се њубав права,
 Све до ледног гори гроба!
 И плам јачи све то дава,
 Од младога почев доба!
 И за гробом пламти она
 У небеска, света лона,
 Гдје сливена срца два су,
 Радују се бож'јем красу...“

Сафир.

„Ој *Зормено*, то је гатка!
 Неистина и сујета!
 Љубав није тако слатка,
 Већ отровна чаша клета!
 Ко њезиног пије слада,
 Пре времена тај пропада.“

Зормена.

„Ти се вараш, о *Сафире*!
 Вјечни живот траје горе;
 Наше тјело кад умире,
 Сали нам се одма душа
 У блажене, вјечне дворе,
 Гдје божанске сласти куша;
 Гдје немаде хладне смрти,
 Већ под сјенком рајских врти
 Њу питају плодом, пићем,
 Вјенчају је с вјечним жићем...
 Животу је љубав круна,
 То је чаша света пуна,
 Ко је до дна не испије,
 Тај радости им'о није!“

Сафир.

„Нек у теби вјера гори!
 Нек ти младо срце грије!
 Нек ти љубав срце мори,
 Што божанске сласти пије,
 То је твоје доба сада,
 Што ти тражи душа млада!“

Али душа моја сноси:
 Бол, несреће, безброј јада;
 Кад ми живот смрт покоси,
 Уживаћу вјечно срећу
 У небеске свете дворе.
 Као љиљан у прољећу
 Вјечног жића иа изворе
 Кр'јепиће се младост моја
 Сред небеског перивоја."

Зормена.

"Чуј *Сафире* мудри, млади,
 Твоје срце од камена
 Студеније јесте, знади!
 Твоје очи крије сјена.
 Те не видиш вјечни живот,
 А земаљске не знаш сласти,
 Кад у среће свети кивот
 Ти не желиш к'о пјан пасти!
 Иди, питај камен б'јели —
 Кам *алайшир* зове тај се!
 Да л' он живот, љубав жели,
 Хити! тражи! ил' покај се!"

IV.

Поклони се *Сафир* таде,
 Оде тражит' *алайшира*,
 Одговора да му даде.
 Путов'о је пунан наде
 Кроз све краје од свемира;
 Љубавне га воде тајне,
 Зормене се сјећа бајне.

У њедрима шумâ мраћни'
 Продираше много пута,
 Шиљао је поглед зрачни
 У њедарца тамног кута;
 У дубине плавог мора
 Ронио је путник млади;

На врхове вјећних гора
 Излазаше без умора
 На крилима жељâ, на̀дâ;
 Мјеста, пустош којим влада,
 Уздасима силним кади,
 А из груди својих млади',
 Из ватрених својих груди,
 Као да их из сна буди.

У очају када пану,
 Он *алайшир* наће б'јели,
 Из ока му суза кану,
 Као да га ко уцв'јели,
 А радост му срце прели;
 Камену тад *Сафир* вели:
 „*Алайшире*, бијели каме!
 Од искона твога лако
 Што почиваш вјечно тако,
 Непрозрачне од кад таме
 На св'јету те скрише зломе?
 Кажи тајну срцу моме!
 „Да ли желиш вјечног мира?
 Из камена *алайшира*
 Човјечји се глас пробуди,
Сафиру се младом чуди.

„Иди! питај плава мора,
 Горски извор, бистре воде,
 Куда лаки чамци броде,
 Код њих наћ' ћеш одговора!
 На дну питај шљунке глатке
 Залећене ријеке слатке,
 Кад оклопом стење зима,
 Да ли добро тад је њима!

„Повјетарац са валима
 Не игра се њеним тада,
 А мјесеца, сунца зрака

УНИВЕРЗИТЕТСКА
 БИБЛИОТЕКА

Не трепери тад у њима,
Што живота нема знана,
Она с тога дуго страда,
Јер окопњет није јака.
О *Сафире* мудри, иди!
К прекоморском дубу горе,
Који чами на врх' хриди
Триста тридест има љета,
К'о да вјечну стражу стражи,
И питај га, шта га снажи;
Да ли њега јади море,
Што усамљен од свијета
За стрмену везан стијену
У густоме своје сјену
Од створења вијек проводи,
Такав живот да л' му годи?"

Мудрац *Сафир* тада оде,
Пита р'јеке, морске воде,
Пита створе, које сретне;
Под зеленим дубом стане,
Кога ките хвоје цвјетне
Ширећ сјенку на све стране
И широка баца хлада
Око себе свукуд тада.
„О кажи ми, стари дубе,
Сит да ли си дугог вијека?
Твоје гране живот губе,
Смрти коса њих већ чека;
Оне желе брзо с тобом
С леденим се састат' гробом,
Слатки покој да проводе
Под вјечите, тамне своде.“

Тад гранама дуб шумори,
И мудрацу ту *Сафиру*
Људским гласом проговори
О његовом вјечном миру:
„Неразумни чуј! *Сафире*,
Коме живот мио није,

Свако жали кад умире,
Када чашу смрти пије,
Али воља није мене,
Те сам свезан на врх ст'јене!

„Ја судбину кунем клету,
Кад би моја жеља била,
Прхнуо бих по свијету
Као шева, када крила
Вије своја над облаке —
И извија пјесме сваке,
Кроз ваздушне те просторе
Свога творца славе горе.
Иди! питај пјевачицу —
Шеву красну, пољску птицу,
Да ли живјет' вјечно жуди,
Ид', *Сафире*, сада луди!“ —

V.

Млади *Сафир* као луда
Лутао је самац свуда;
Одговара свака тварка:
Да живјети вјечно треба
И да љубав чиста, жарка
Најљепши је дар са неба...
У лет спази шеву бајну,
И њу пита за ту тајну.

Седмогласна шева збори
И *Сафира* мудрог кори:
„Срце моје ти искуби,
Из њедара, које љуби,
Кад остану празне груди,
Шта ће њих тад да разбуди?

Ког тек свети огањ крави,
мјесто срца грумен леда,
Студенога ти остави,
Прије тога срце моје
Одговора теби не да!
Нек' умилне пјесме поје,

Док у грудма срце бије
Љубав, живот нека ми је!

Узлетаћу на врх горе,
По ливадам' вити гњезда,
Кроз небеске свуд просторе,
Ближе сунца, — сјајних звјезда
Долетаћу на крилима,
Слушат' пјесме серафима,
У заносном томе лету
Дивићу се божјем свјету!

Изнад мене сунце грије,
Лазурни се свод налази;
Вјечни живот тамо ти је!
Анђелска ми крила да су,
Прхнула бих тад ја к стази,
У умилном пјесме гласу
Одлећела те бих горе
Вјечног жића на изворе... "

Тад се *Сафир* свега сјети,
И царева ћерке лијепе,
Самог себе поче клети,
Што му очи бјеху слијепе:
Срце за њом куцат' стаде;
Пуном среће, жеље, наде;
Дивној крену сад *Зормени*,
Да добије — да промијени
За сујетку и за гатку
Живот вјечни — љубав слатку.

VI.

Већ су прошла многа љета,
Од кад на пут *Сафир* крену,
Да испита тајне св'јета.
Жели виђет' *бај* — *Зормену*,
Жели мрсит' косу њену,
Лице, очи да јој љуби;

Са усана да јој пије
Сласти свете, много слаће
Од внектара — амбросије;
Тако живот да не губи,
И да љубав вјечну нађе,
Ту највећу свијета силу
У њезином топлом крилу.

*

Из санка се *Сафир* буди,
Око себе свуда гледа,
Почеше му дрхтат' груди,
А студен к'о грумен леда
Тужи, плаче — сузе лије,
Лице гребе — груди бије.

Пустаре се непрегледне
Врели пијесак пружа свуда,
Те му пече ноге биједне;
Од силнога пута — труда
Своје т'јело да оснажи,
Вите палме сјенку тражи.

Путовђ је много љета,
Преплив'о је много мора,
Многе краје прође св'јета,
Тражећ' свога красног створа.
Босе ноге камен газе
И већ дође до оазе.

Над водом се у оази
Он нагиње кријепит' т'јело,
Ал' у бистрој води срази
Сиједог старда тамно чело.
Избраздано лице блиједо
Он је дуго — дуго гледо,
И протрља очи тада,
Даље крену препун јада.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Ишао је дуго биједан,
 Лутајући по пустари,
 Док га сретe старац један,
 Сијед ко он бјеше стари;
 Запита га *Сафир* тада:
 „Цар *Бендереј* да л' још влада?"

Пастир гледа, па се чуди,
 И *Сафиру* ста да збори:
 „Не знаду га ови људи,
 Срушени су њему двори,
 А за тога цара славна
 Од старих сам слушо давна.“

Осврну се *Сафир* тада,
 Развалине виђе пусте,
 И сјети се дворa сада,
 Перивоје цв'јетне, густе
 Већ не види пуне хлада.

Сва што му је у памети —
 И *Зормене* сад се сјети,
 Па свој живот поче клети.

Од тешкога јада тога
 Срце њему плаче, тужи,
 Заклеца му слаба нога
 На земљу се к'о сноп пружи.
 Смрти страшне ту се сјети,
 С косом која к њему лети.

Над њиме се сјенка врти,
 На образе пада блиједе;
 Рука пружа пиће смрти,
 У вјечност га да одведе;
 За љубављу, жићем плаче,
 Док га пољуб смрти таче;
 Очи му се заклопише,
 Будио се није више.

GOSPAR DŽORE

— Dubrovački oriđino —

(2) Ispor. br. 6. Srgja.

Živko.

Družina se pogleda, kao i nehote mučke, i svak je vidio svoj obraz u obrazu svoga druga.

Mihoč odvali prvi :

— Ovo nas je Bog pedepsô radi Barovića ! Nije pravedno, da sve panë nama na leđa, valja bome da se i ostali popišmane.

Baro :

— To si htio kazati porefene, je li, rakatežu od sira ? Dobra mu je ona.

— Svemu je kriv kučalica — pogleda Mihoč na Bađa.

Na to ée Bađo :

— Platiće on to meni, razbiću mu onu nosinu kao kljun u buča (ušare).

A Baro :

— Utamah nam je soliti bez ovna, nego se valja *porëfeniti*, pa da gospoda plate za rodaka gospara Džora Beteru. Sad je Džore negdje u *busima* (šetnica), obegleíše i obigava oko kuće gospara Džora, pa da ga dostignemo.

I prisnažu uz *krivu* ulicu, pa s *gaza* ugledaju Džoru gdje omjera hoće li kroz *buse* ili na gornja vrata. Pode s druge strane, kao da je došao iz grada kroz *njive*, a Baro ée brže bolje mimo mlinicu na gornja vrata, jer kmeti ne smiju šetnicom kroz *buse*. To je prekričila po sto puta gospoda Mare. U gospara se Miha kuhalo, peklo i *prigalo*, jer su mu došli na videnje iz grada : gospar Fačenda s gospodom i, čini mi se, gospar Altesti. Bili su na posjedu s gospodom Marom, a gospar se uzmotao po kući, te naređuje i određuje. Baro je bio sve razumio, a u to eto ti na *kortu* (dvor) Džore.

— Evo i vraga rogatoga — reče gospar Miho, izvadi ovoga puta *cvanciku* (67 helera) u tvrdu i tisne je Džori.

— Danas sam ti u poslu, moj Džore, nemam ti kad ni prikrstiti se; pođi na objed u Mare Barove u selo.

Džori je *zalampala* (pala kao iz neba) tvrda *cvancika*, a nije znao ni pô mise, pa je nekako bio prezadovoljan, ali će mu Baro namignuti put kuhinje, i Džore ti ugleda gdje se peče i vari, a miris, è da ti se duša vrati!

I onda ti je istom razumio gdje zec leži.

— Džore, znaš mi se ulagivati ali ne znaš kazati: „Moj rođače, a ne moj Džore! Ne bih ti danas otišô u drugoga na objed, da mi daš *dupiju španjolu* (gotovo 100 kruna). I ostajem ti ovdje do večeras, a da se zna da si jednom pozvô na objed i rođaka Džoru. Tad pristupi Baro, a gospar Miho ljut, te bi se o nj i crnokrug otrovao.

— Došo sam, gosparu Miho, da snesem na more onu *češčelu* (košić) *kunaca* (hljebac dvopeka) što ćeš poslati po meni uzgrede u grad.

— Čobo, neka ti prebroji babe dvijesti i peset *para kunaca*.

I uputi se Baro s punom *češčelom* uz vrhe, a sve namiguje na Džoru. Kad je bilo niz *jaz*, posrne kao nehote — i puc *češčela* saspe se preko vrata i zagrohoću kržotine hljebaca.

— Ajmeh meni (zaleleče od vraštva) slomio sam ruku!

I počnu kupiti kržotine, a Baro jekuće kao od ljute bolesti.

— Jadan čovječe, kako si mi se to udrio? Reče gospoda Mare i dade mu za strahu kupicu grke rakije.

A Baro će sam sobom:

— A sad izbrojite, ako vam se čini, koliko ima *para kunaca*. Hm, to će vam naj bolje znati kazati Bađo i Mihoč.

I tako su se *porefenili*, biva platila su gospoda za sretnoga Džoru, koji je u promjeni gospara Miha taj dan bio na Agospodskoj trpezi.

K večeru se ispod sela sunula lada na četiri vesla s onom gospodom, a vozi Baro i ostala družina. Smiju se gospoda na Džorinu napitnicu gospodi Mari, koja je tanka i visoka kako joha u posatu (opkop pred gradom D.), a Miho kako divlji orah na Brsaljama.

Ni Hidža nije zno bolje retoriku...

— On je *figura stravaganta* i čini *figura stravagantissima* u retorici i u životu. (Lice nastrano i u svemu ti je veoma nastran).

A Džore će uskrsnuti, kao *Deus ex machina*, ispod prove : (kljun lade).

— „Džore je gospodar od gospodar, pa iza propasti republike sve je postalo malahno, a osobito neka gospoda, moji rodaci, koji znadu za retoriku koliko moj Grujo (nadime Baru) za *metafiziku*. Jeste li me razumjeli ?

Bili su opareni, pa nijesu znali s koje će strane, a osobito i je boljelo, jer su bili na domak Gružu, a Džore se uz to uspeo na *provu* kao *pulina* (kip na kljunu lade). Istom se *usidrili* a bilo je pričekka kod *bôte* (mjesto u Gružu), pa će njeka mlada vladika :

— Evo nam, Bogu hvala, i Džore, dosad je bio prazan grad bez njegove *presence* (nazočnosti).

— Evo nam i Džore, je li ? A ne *dunda*, majčina brata ? Da znadu u gradu za Džoru da je mahnit, ali svi ne znadu, što mi je jako žo, da je moja *nepuča* (sestrična) *luda* kao *sipa* (mekušac).

I nestalo Džore, jer mu nije bilo stalo za neke *moderne* gospode i gopare.

To je bilo u večer u subotu, pa Džore prenoćio s Barom na Pilama u Boža Ukropine i uranio da u Gospi sluša svetu misu, jer odlučio da ga iskreažu na Lopud, gdje mu je to blaženo imanje, taj crni *fedekomis*.

Po gradu se govorilo, da je došao Džore, jer ga je svoj-bina daleko držala od grada, pa bi rijetko s Lopuda.

Kad je s Barom izlazio iz Gospe, nekakva će Prijekarica, kao od davolije :

— Gosparu Džore, molim vas, je li svršila misa od *vilana* ? (seljaka).

— Da, lijepa Katice, svršila je sad misa od *vilana*, a počeeće ovaj čas na misa od k !

Džore je onaj dan zaimao konja u Andra Đurašića i jahao po placi, a pred njim Andro s čibukom od *antipa*, a u njemu dva aršina. Debeo čibuk, a lula kao grijanica.

To ti je bilo kao o pokladima ; nije bilo čeljadeta, a da se ne nagleda Džora, da se nasmije.

Dok se Džore provadao po placi, Baro će ti zajedriti pod selo, kaonuti što on nije znao voditi kola *slerima* (liskama) po gradu.

I Džori se brže dodijalo da se smuče po ulicama i gladan i žedan, jer niko ne da bez novaca, a što će grad za dinar? Po selima je za njega naj bolje, gdje su bareni dobra čeljad.

Rodak mu je Betera prolazio na dan pô evancike, a drugo mu nije htio dati, pa da erkne i na sred puta.

Bili su ga eto svi odbjegli, pa se jedne noći smucao kao prebijeno pseto po Prijekomu, gladan kao gladna godina. Sve je u sebi njamio onu staru: *Homo sine pecunia imago mortis* (čovjek bez novca prilika smrti). U to kucnulo na zvoniku ponoća i Džore se sjeti svoga prava, te dobro udre dlanom o dlan.

— „*Felice idea* (sretna misao), zvonilo je ponoća i sad je ovaj čas nastô drugi dan!“

Dode pred *kortu* gospara Betera, svoga poštovanoga rodaka, i zazvoni štogod je imao snage.

Ukaže se na prozoru u noćnoj bijeloj kapici sam gospar i zapita:

— Ko *sekava* (smeta) sad u gluho doba?

— Ko? Rodak Džore ne *sekava*, nego ište svoj *dirit* (pravo), zvonilo je davno ponoća, pa me eto ide po pravu ono j pô evancike.

I valjalo mu je dati i na silu, jer je Džore bio razbudio po Prijekoga radi svoga dirita.

Sutradan opravio je još goru u žudioskoj ulicu malomu Salamunu, biva činio je da mu ostane sva familija bez objeda, a to na Purim.

Uvukao se preko krova i bacio mu u lopižu krišku kmetine, pa kako da nije njegov posao, izišao na ulicu i svakomu pripovijedao kako je Salamunova službenica bacila u lonac pračevine, te će se opaganiti.

I valjalo je jadnomu čovjeku dati Džori sve to milosti božje, a da ga prestane zadijevati pred svijetom. Ovo je bilo preko svake mjere, pa ga je trebalo čiknuti iz grada. I *ušijeri* (redari) su ga spratili iz grada, da ne smeta građanima. Kako bilo da bilo, on je sutri dan pao na konak u Vrbicu kod Zatonu, a to je znak da se preveo ili su ga činili prevesti preko Rijeke Ribarice.

ПОЈАВА САТАНЕ У ЛИТЕРАТУРИ.

— 1 —

Проф. В. барон Љубибратић.

Већ од давних давнина овај видљиви свијет намеће човјеку са својим разноврсним појавима ријешење многих проблема, које често пута и узалудно куша да протумачи. Свјетлост те га развеселује; доброта те му душу осваја; нека сила створитељица, коју свуд око себе и у себи осјећа, све то побуђује у њему помисао на једно неизмјерно добро наднаравно биће, које он називље Богом. Али с друге стране примјећује, да за свјетлости долази тмица; да након нај дубље тишине настаје олуја; да зло и opakост често упропашћује добре; да у свијету влада и нека сила разоритељица. Ове појаве приписује неком злом бићу, те га називље С а т а н а. И овака борба између Ормузда и Ахримана, међу принципом добра и зла, није још докончана, и ако богови попримише тијеком вијекова друга имена. Змија старозавјетне објаве још увијек налази мјеста у свемиру, ма да у подређеној улози, и пошто је на Голготи био уздигнут крст на којем је умро Бог-човјек, да скрши силу и премоћ пакла. Као што Јехова није него еволуција, боље говорећи метаморфоза Ормузда, исто тако мора да уза себе трпи и Ахримана, с којег се узрока чини оправдана и ријеч шпањолска: *Destrás de la cruz está el diablo.*

С а т а н у сусретамо нај прије на религиозном пољу, одакле га човјек тијеком времена пренио и на поље умјетности. Његова улога с почетка не бијаше подређена, ма да не бијаше порекао свој првотни карактер. Умјетници и пјесници покушаше да тој појави удахну особити живот, да заодјену месом хладни костур, што им потпуно пође за руком. Опремљен наравним и наднаравним елементима, одразиваше С а т а н а религиозна и филозофска начела свих вијекова. У старо доба инкарнација зла постаде у средњем вијеку страшило човјечанства, да у доба Ренесансе

спаде на просту комичну фигуру. Из овога га положаја отеше Гете и Бајрон, а потпуно га рехабилитовао Кардучи.

* * *

Дуализам се у вјери опажа већ и у примитивних народа. У Акадера зли су дуси представљени као пакосна бића, која човјеку чине само зло, а не познавају ни милости ни сажалења. Вјеровање у демонска бића бијаше у Асираца и Вавилонца извором мађије, што се у европејских народа очитује у њиховим причама и легендама.

Код Египћана бијаше Тифон нај изразитији представник зла, а истодобно антинародни дух. Подријетлом био је Тифон добар дух једнога народа, с којим су Египћани били у борби. Када подјармише тај народ, тада се Тифон преобрати у зао антинародни дух Египћана. Осирис, добро биће првога реда, у непрестаној је борби с Тифоном, богом таме и ноћи. Када креће против њега, не употребљава небеско оружје, него иде на војну са својим стријелцима и колима, спушта се низ Нил на својој лађи, како би то могао чинити и нај лошији фараон, одређује кретње и протукретње, бије битке, осваја градове, док тако не уништи по цијелом Египту моћ својега противника. Мање него ова борба између представника добра и зла, нас интересује вјеровање старих народа, да је принцип зла потекао из првобитнога принципа добра.

Митологија нам и књижевност старих Египћана подава мало материјала, да свестрано изнесемо нарав и биће злих духова. Али тим више материјала налазимо у вјерским назорима Индијанаца. По индијској се митологији боре Сура и Индра против злих демона — Асура — којима на челу стоје Ахи и Бритра. Осим ове борбе, индијска митологија познаје и другу, духова свјетлости проти духовима тмине. Када у развоју повјесничких догађаја Индијанци покорише и подјармише друге народе, и њихов пантеон прими нова божанства. Шива међутим не може никако да буде помишљен као апсолутни принцип зла, јер може и стварати. Штовише, у колико нам је могуће просудити, можемо рећи, да у религијозном систему Индијанаца нема мјеста представнику апсолутнога зла, будући је зло само прелазни стадиј у добро. Тако читамо у Веди, да је Равана, вр-

ховни бог духова тмине, присилио Брахму, да му удијели неумрлост, али да је, заслијепљен од своје охолости, пао од руке Вишна и постао човјеком, Рама. О сличној инкарнацији грешникове душе читамо у Махабахрати, да се је из тијела горостаса Суспали, када је пао устријељен од Вишна, подигнуо блистави пламен. То бијаше његова душа. Пошто је затим прошла кроз одређена јој тјелеса и тако се очистила од гријеха, повратила се у небо, гдје се стопила са својим почетним извором с Богом. То ће по назорима Брахманаца бити коначна судбина зла. С овога се узрока индијски краљ Висвамित्रа не упушта у савез с демонима, да њиховом помоћи дође до части и моћи, већ хоће да својим покорничким животом присили богове, да му испуне сваку жељу, што наравно и постизава.

Ако је овако код Индијанаца зло пролазни стадиј у добро, код Перзијанаца је напротив зло елеменат у свему опрећан добру. Код Иидијанаца су Вишну и Шива два појава исте моћи на створитељице, код Перзијанаца Ормузд и Ахриман боре се за власт над свијетом, јер су у снази и моћи дорасли један другому. Ормузд је створио свијет, пак га је хотио створити добрим. Али створење може опстојати само равновисјем сила које противно дјелују. Противљење ових сила удахне Перзијанцима мисао, да их крећу два непријатељска принципа, један добар и човјеку користан, други зао и штетан. Зли принцип није вјечан попут доброга принципа: док Ормузд не створи свијета, не бијаше зла. Али онога дана, када је стварајући извукао ствар — материју — из ништа, те узбудио оне силе, које њоме управљају, тада се по њиховим учинцима, противним један другому, појавио геније разоритељ, Ахриман. Као што се Ормузд очитује у свему што је корисно и лијепо, у свјетлу, правди и крепости, тако се Ахриман појављује у свему што је штетно и ружно, у тами, злоћи и гријеху. Жеља да разори хармонију свемира, учини стваратељицом ову моћ злодјељатељицу. Ахриман узбуди духове, који по свијету сију чемер и гријех. Краљеве тјерају на тиранију, а људе на крађу и убојства. Осим тога узбуди злодухе, који без престанка нападају на природу, те се противе правилности њезиних кретања. У исти час кад је Ормузд стварао свјетло, човјека и све што је добра на овоме свијету, извео је Ахриман из ништа таму, штетне животиње и штетне билине: завидан чо-

вјеку, гледа да га упропасти. Ова ће борба трајати до конца свијета, а тада ће нестати таме пред свјетлости, смрти пред животом, зла пред добром. Сам ће Ахриман признати врховну власт Ормуздову и свемиром ће овладати савршенство.

Перзијанци познавају још једнога зла духа. То је Иблис. Овај има с нашим сатаном додирних тачака, како би било ласкање, варање; он се по својој злој нарави у многим слаже с пропалим анђелима у европској литератури, али се од Сатане разликује у толико, што сврха његовог злотворног дјеловања није да посвоји човјечију душу, већ да уништи људски род.

Демонско вјеровање Перзијанаца стоји у скрајној опреци с пантејистичним политејизмом Хелена. Вјера је Хелена истодобно и пуста и плодна. Грчка будући баштеницом нетријезна и строга духа, којег је један дио семитскога племена нашао у својим пустињама, а пуна оне љубави за чудесно, те опчарава у Индији вјерску помисао тисућама уреса неуморно живе фантазије, по свуда је налазила трагове богова. Али треба признати, да у оваковом политејизму влада форма мјесто идеје: идеја је сиромашна и нејасна, форма гиздава и дражесна. Што би преостало од цијеле грчке митологије, кад би јој се стргнуло оно сјајно одијело? Красна је с вани, али је унутра само пепео. Појезија је и умјетност мамила к овом суставу, који је додуше дјеловао на ћутила, али остајао готово без икаква утицаја на душу.

С ових је узрока грчка вјера пријала умјетности и појезији, али је била погубна за крепост. Приказујући богове, те персонификације природних сила, гдје се подавају срамотним страстима; почињају крађу, срамоту и прељуб; одишу мржњом и осветом; та је вјера замрачивала помисао правце и посвећивала злочу примјером оних, који су имали бити представници добра на свијету. Кад су се легенде о боговима и разум људски развијали тако, успоредо, али у противном смислу, грчки се политејизам нашао у положају погибелноме за свако богослужје: вјера је била на једној страни, а морал на другој. Морал нападне на вјеру, богови су скидани с Олимпа, а по предворјима храмова проклија трава и коров. То је био и узрок, да је касније римски пјесник Лукреције могао ускликнути: Богови ће умријети!

Грци су вјеровали у богове, или виша бића, као што сви познати народи по свијету. Али, као што се сваки човјек разликује

и тијелом и духом од другога, тако се и вјера Грка разликовала од вјере осталих народа. Њихова је вјера носила печат њиховог генија, па и онда, кад Грци позајмише или попримише по који туђи назор или начело. Вјера им је била производ маште на темељу природе и њезиних особина и појава. Богови су код Грка били бесмртни људи, који су у велике чинили оно, што људи чине, или хоће да чине у маломе. По нарави нијесу грчки богови били од вијека, него су с временом постали као и људи. Богови су и свијет настали мало по мало из пратмине поступним развијањем, док нијесу дошли до највећег савршенства као бића, која владају и управљају свијетом.

Ми се овдје не ћемо позабавити с боговима грчким уопће, већ ћемо нашу пажњу свратити на зле духове, демонска бића, да видимо, у колико имају додирних тачака с нашим пропалим анђелима.

У првом ћемо реду споменути Прометеја. Он је персонификација људскога духа, који тежи за неизмјерном и неограниченом спознајом, који се ријешо да поруши ограду, постављену између њега и божанства. Ту своју дрскост треба да окаје, и стога га Зеус даде приковати у скитској земљи о пећину, и по орлу дању му изједати јетра — сијело свих опаких пожуда — која му сваке ноћи опет нарасту. Прометеј прикован о пећину постаје тако симбол људства, који пати за своју дрскост. Чудновата је при тому примједба приче, да се он тек онда може ослободити, када који бесмртник усхтије добре воље мјесто њега умријети. Не ћемо се можда преварити, ако речемо, да је та примједба тек одјек библијских традиција и обећања.

О *Titanima* се и *Gigantima* не може рећи да су зли духови у правом смислу ријечи, пошто нијесу друго него персонификације разузданих елементарних сила.

По првотном својем значењу Ериније или Еумениде представљене су као осветнице и казнице за свако поремећење ћудоредног сустава, које су починили буди богови, буди људи. Али, кад се временом почела све боље развијати помисао на осветницу Немесу, стегне се значење Еринија, те им буде означена обитељ као особита казнена област.

Пјесници, а особито трагици, радо су упорављивали Еринија као неумољиве прогонитељице сваке повреде крвне свезе посве-

ћене нарављу, навластито као осветнице уморства рођака. Њихова дјелатност, како је грчки трагици представљају, силно се доимље човјека. Управо је дивна њихова оштроумност, којом уходе почињена злодјела, као и брзина и неуморност њихова прогоњења. Ноге су им биле од мједи; искривљене и грдне црте њихова лица; дивља им је крволочност сијевала у очима; змије, те су им се мјесто косе увијале око главе, ригаху смрт и пропаст на одабрану жртву. Залуду ће бјежати, залуду ће се крити, оне ће је прије или послије стићи.

Од модерних пјесника најљепше нам представише Ериније Шилер и Гете. У балади *Die Kraniche des Ubykus* овако Шилер слика Ериније:

So schreiten keine ird'schen Weiber,
Die zeugete kein sterblich Haus!
Es steigt das Riesenmasz der Leiber
Hoch über menschliches hinaus.
Ein schwarzer Mantel schlägt die Lenden,
Sie schwingen in entfleischten Händen
Der Fackel düsterrote Glut,
In ihren Wangen flieszt kein Blut;
Und wo die Haare lieblich flattern,
Um Menschenstirnen freundlich wehn,
Da sieht man Schlangen hier und Nattern
Die giftgeschwollenen Bäuche blähn.

Као што је њихова појава страшна, исто тако је страшна и њихова пјесма:

„Wohl dem, der frei von Schuld und Fehle
Bewahrt die kindlich reine Seele!
Ihm dürfen wir nicht rächend nahn,
Er wandelt frei des Lebens Bahn.
Doch wehe, wehe, wer verstohlen
Des Mordes schwere Tat vollbracht!
Wir heften uns an seine Sohlen,
Das furchtbare Geschlecht der Nacht.
Und glaubt er fliehend zu entspringen,
Geflügelt sind wir da, die Schlingen
Ihm werfend um den flücht'gen Fusz,
Dasz er zu Boden fallen musz.
So jagen wir ihn ohn' Ermatten,
Versöhnen kann uns keine Reu'
Ihn fort und fort bis zu den Schatten
Und geben ihn auch dort nicht frei.“

Сличан је и опис Еринија, те читамо у Гетевој трагедији: *Iphigenie auf Tauris*, гдје Орестес овако говори о Фуријама, које га након убојства мајке тјерају и прогоне:

Wie gährend stieg aus der Erschlagenen Blut
Der Mutter Geist
Und ruft der Nacht uralten Töchtern zu:
„Lasz nicht den Muttermörder entfliehn!
Verfolgt den Verbrecher! Euch ist er geweiht!“
Sie horchen auf, es schaut ihr hohler Blick
Mit der Begier des Adlers um sich her.
Sie rühren sich in ihren schwarzen Höhlen,
Und aus den Winkeln schleichen ihre Gefährten,
Der Zweifel und die Reue, leis' herbei.
Vor ihnen steigt ein Dampf vom Acheron;
In seinen Wolkenkreisen wälzet sich
Die ewige Betrachtung des Geschehnen
Verwirrend um des Schuld'gen Haupt umher.
Und sie, berechtigt zum Verderben, treten
Der gottbesäten Erde schönen Boden,
Von dem ein alter Fluch sie längst verbannte.
Den Flüchtigen verfolgt ihr schneller Fusz:
Sie geben nur, um neu zu schrecken, Rast.

Ништа не може да злочинца спаси од њих. И ако потражи заклониште у свети гај богова, оне ће се зауставити пред посвећеним земљиштем, али нетом запусти оно мјесто, опет ће га прогонити:

Verhüllttest du
In deinen Schleier selbst den Schuldigen,
Du birgst ihn nicht vorm Blick der Immerwachen,
Und deine Gegenwart, du Himmlische,
Drängt sie nur seitwärts und verscheucht sie nicht.
Sie dürfen mit den eh'rnen frechen Füszten
Des heil'gen Waldes Boden nicht betreten;
Doch hör' ich aus der Ferne hier und da
Ihr gräßliches Gelächter. Wölfe harren
So um den Baum, auf den ein Reisender
Sich rettete. Da drauzen ruhen sie
Gelagert; und verlass' ich diesen Hain,
Dann steigen sie, die Schlangenhäupter schüttelnd,
Von allen Seiten Staub erregend, auf
Und treiben ihre Beute vor sich her.

Како се из овога види, Ериније нијесу чисто пакленска бића, која чине зло из љубави за зло; оне су вршитељице воље

богова, те им је задаћа да прогоне злочинца и да освете његово недјело.

Од осталих пакленских бића, која немају баш додирних тачака с нашим Сатаном, споменућемо најприје Хекату. Она је господовала нарочито отајственим силама у природи, те стога је њезина појава била страшна. Као божица ноћних страха лута ноћу с духовима покојника по раскрсницама и гробовима, а шаље из подземнога свијета све могуће ноћне страхоте, да нашкоде човјеку. У њезином је друштву увијек Емпуса, људождера сабласт.

Римљани попримише више или мање грчка божанства, којима у неким особитим случајевима придодаше особитих обиљежја, али се у главном не одалечише од назора својих учитеља. Фурије код Римљана очитују далеко суровију нарав него грчке Ериније, и стога се више приближавају Сатани европских литература. Али с друге стране изгубише доста од своје самосталности и независности, јер стоје потпуно под власти богова. И ако у класичној литератури међу карактеристичним цргама демонских бића нађемо и такове, које одговарају потпуно обиљежјама модерног Сатане, ипак све те карактеристике скупа не могу да даду тако мрачну и страховиту слику, каква је слика Сатане.

(наставиће се)

Kad je ruža pala.

Ermenegild Božić.

Na grudima djevojke mirno
u proljeću ruža je cvala,
al' svježi mastral je pirno
i ruža je na zemlju pala.
Ej ružice nestašna mila
ne leti gdje vjetar te nosi,
pritvori ta mirisna krila,
to moje te srce sad prosi;
al' ona je letila tamo
za lahorom, sve dalje i dalje...
tek jednom je zastala samo,
kô zadnji da pozdrav mi šalje....
I nesta' je u morskome valu
sa grudi' djevojke cv'jetni'!...
Ja spominjem još ružu malu
kad duhne mastral proljetni.

GARIBALDI I NJEGOVO DOBA.

(Isp. br. 23 g. 1907. i br. 6., 8. i 9. 1908. „Srgja“)

Prof. W. baron Ljubibratić.

— 5 —

VII.

Netom se po Italiji pronio glas, da će skoro buknuti rat između Pjemonta i Austrije, izjavi toskanski veliki vojvoda, da će se on u slučaju rata držati potpuno neutralno. Ta se odluka kosila sa željom većeg dijela naroda u Toskani, da veliki vojvoda aktivno sudjeluje pokretu za narodnu ideju. Pošto je tako raspoloženje duhova u Toskani bilo poznato sardinskoj vladi, izruči Boncompagni, sardinski poslanik u Firenci, toskanskom ministru vanjskih posala, Lenzoni-ju, prešnu *notu* (24. aprila 1859.), tražeći od toskanske vlade aktivno sudjelovanje u ratu protiv Austrije. Lenzoni ne primi *note*, pozivajući se na odluku neutralnosti. Na to mu opazi Boncompagni, da se ta odluka opire narodnim željama, a Lenzoni mu odvrati, da je vlada dosta jaka, da ukroti nepravedne i protuzakonite zahtjeve naroda. Boncompagni izide tada iz rezerve, te čisto i bistro reče ministru, da je svaka vlada slaba, ako radi protiv narodnim osjećajima.

U Toskani, kao po svuda u Italiji, bijaše mnogo stranaka, koje se borile za prvenstvo. Ali, kad se pročulo, da će na skoro planuti rat, sve se stranke nadoše okupljene pod jednom lozinkom: *Italija i Viktor Emanuel*.

U ime narodne stranke napisà Ermolao Rubieri *Manifest Toskanaca*, čija je prva i glavna tačka bila ofenzivno i defenzivno sudjelovanje u ratu protiv Austrije. U isto vrijeme bude za 27. aprila najavljena velika narodna manifestacija uz sudjelovanje vojske.

O takome raspoloženju u narodu nije veliki vojvoda imao ni pojma. Ali je trebalo da se brzo uvjeri, da njegova politika stoji u dijametralnoj opreci s nadama i željama svojih podanika.

Bilo je 24. aprila, na Uskrsenje, kad se veliki vojvoda spremao da sa svojom obitelji i cijelim dvorom pođe u crkvu. Dvorske su kočije prolazile kroz vrstu vojnika, iza koje stajao narod. Cijelim putem iz dvorske palače do crkve vladaše grobni muk, što više ista se vojska pričinila, kao da nije čula zapovijedi svojih časnika, te ne iskaza Leopoldu vojničke počasti. Takovo držanje vojske zabrine Leopolda, a još više vijest, da su *bersaglieri* u noći od 25. aprila polupali u vojarni njegov kip, rasparali slike vojvode nasljednika i generala Ferrari, a klicali Italiji i Viktoru Emenuelu. Leopoldo sazove ministarstveno vijeće, kojemu pristupiše i članovi njegove obitelji. Ali se u vijeću ne odredi ništa konkretno, pošto neki bijahu za energični otpor, a drugi opet, da se stupi u dogovore s Francuskom, što bi moglo spasiti dinastiju i donijeti proširenje granica.

U narodu je vladala tolika uzrujanost, da je skoro već 26. aprila buknuo ustanak. Povod tome dade nepromišljeno djelo jednog pristalice Leopoldova, koji bijaše rasparao proglas revolucionarnoga odbora. Jedva izmakne smrti, tako bijaše njegovo djelo uzrujalo narod. General Ferrari, koji je izazivno stupio među svjetinu, omalo da nije smaknut. Ipak kolovode umiriše narod, i tako ostade odluka, da 27. aprila bukne ustanak. U noći od 26. na 27. aprila veliki vojvoda, ministri i članovi kneževske obitelji dobiše *manifest* vojske, koja zahtijevaše narodnu trobojnicu, abdikaciju velikog vojvode na korist svojega sina Ferdinanda i aktivno sudjelovanje u ratu protiv Austrije. Videći Leopoldo, da se ne će moći oprijeti zahtjevima i naroda i vojske, odluči da popusti u pitanju trobojnice i sudjelovanja u ratu, te dade pozvati Ricasoli-ja, vođu aristonacionalne stranke. Ali je ovaj, predviđajući možda taj korak velikog vojvode, bio u jutro rano otputovao iz Firence. Tada Leopoldo povjeri Neri Corsini-ju sastavljenje liberalnog ministarstva, u nadi, da će tako odvratiti oluju sa svoje glave. Corsini se jedva jedvice primi te neugodne zadaće, te pođe kao punovlasnik velikog vojvode u palaču sardinskog poslanstva, gdje se nadaše, da će naći na okupu kolovode prevrata. Kad se pojavio, predadoše mu oni *ultimatum* u kojemu su bile ove glavne tačke: abdikacija Leopolda na korist sina Ferdinanda; odstup ministarstva, glavnog zapovjednika vojske i svih

onih časnika, koji su svojim ponašanjem bili uvrijedili narodna čuvstva; ofenzivni i defenzivni rad s Pjemontom, kojemu se imadu staviti na raspolaganje sve čete toskanske pod zapovjedištvom generala Ulloa; uredenje konstitucionalnih ustanova prama onima ostale Italije.

Leopoldo kad primi ovaj *ultimatum* uvidi, da je urota ozbiljnija nego s prva mišljaše, te s toga pošalje obitelj s nadvojvodom Karlom u tvrđavu *S. Giorgio*, a on s prestolonasljednikom ostane u dvorskoj palači. Leopoldo se nadaše da će nadvojvoda Karlo znati držati vojsku na uzdi ali to nije bilo tako. Vojska mu uskrati poslušnost; valjalo je da on popusti sveopćem zahtjevu, da se vojnicima porazdijele trobojnice. Ovaj je korak bio u toliko zgodan, što izazva sveopće odobravanje i donekle umiri uzrujane duhove.

Kad je Corsini predao Leopoldu zavjerenički *ultimatum*, veliki vojvoda pozove na izvanrednu sjednicu svoje ministre. Nakon duge rasprave u ministarskom vijeću, Leopoldo izjavi Corsini-ju, da ne odstupa, već jednostavno da odlazi iz Firence. Kad je Corsini donio ovu poruku zavjerenicima, oni mu zajamčiše, da će velikog vojvodu pri njegovom odlasku štititi od svake povrede njegove časti.

Kad se gradom pronio glas, da Leopoldo odlazi, zavlada u građanstvu naj veće veselje. Svi su klicali Francuskoj, Pjemontu, Viktoru Emanuelu, ni ne misleći na nesretnog velikog vojvodu, koji s svoje tvrdoglavosti izgubi prijestolje.

Kada je Leopoldo bio izjavio, da voli otići nego abdikovati, nije mislio niti u snu, da će se njegove riječi doslovno uzeti, i s toga se veoma rastuži, kada se uvjeri, kako veselo narod pozdravlja njegovu odluku. Sada tek upoznade svoju pogrješku i bio je sklon da u svemu popusti, e da spasi sinu prijestolje. Ali je bilo već kasno. Boncompagni odvrati na njegovu poruku, da je sve gotovo za odlazak.

Leopoldo sastavi proglas na narod i protest protiv nasilja, ali niti proglas, niti protest ne budu objelodanjeni. 27. aprila u večer u pratnji svoje obitelji, velikog broja časnika i nekoliko diplomata, ostavi svoju prijestonicu. Narod se držaše pasivno. Tako svrši dinastija Lorenska, koja za 35 godina vla-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

daše u Toskani prilično blago i razumno, ako se pomisli na nesnosno političko stanje u ostalim pokrajinama Italije.

Nakon Leopoldova odlaska provizorna vlada preuze vođenje državnih posala u svoje ruke. Triumvirima su imenovani Peruzzi, Malenchini i Danzini, koji izjaviše, da su preuzeli vladu, e da Viktor Emanuel uzmogne urediti stvari u Toskani; tako, da vlada sudjeluje u narodnom oslobođenju.

28. aprila poslaše triumviri pismo Viktoru Emanuelu, pozivajući ga, da se primi diktature u Toskani za vrijeme rata, kroz koje bi doba Toskana zadržala svoju samostalnost i upravu neodvisnu od Sardinije. Kad se dovrši rat, te se budu uredile prilike u Italiji, tad da će se i konačno ustanoviti veze Toskane prama ostaloj Italiji. Ricasoli, te se međutim bio povratio iz Torina, donese triumvirima poruku, da će Viktor Emanuel imenovati za Toskanu jednog civilnog i jednog voničkog namjesnika. To je bila Cavourova ideja. On bi bio rado pristao, da Viktor Emanuel preuzme diktaturu u Toskani, ali se bojaše protesta sa strane ostalih evropskih vlasti, pošto Leopoldo, i ako je bio zapustio svoju prijestonicu, bio je ipak još uvijek veliki vojvoda toskanski. Zamjenik kraljev bude Boncompagni, koji dobi naslov: *izvanredni kraljevski komesar za vrijeme rata*.

Ustanak u Toskani imao je kao posljedicu ustanak u Massi i Carrari, te bukne bez osobitog komešanja 28. aprila, pošto je bio već od davna pripravljen. Odvjetnik V. Giusti u Massi, a Brizzolati u Carrari preduzeše kao komesari sardinskog kralja, kojega imenovalaše diktatorom, privremenu upravu državnih posala. Veliki se broj dobrovoljaca okupi pod zastavu revolucionarca Ribotti. Franjo V. od Modene pokuša da silom uguši ustanak, ali videći da mu to ne će poći za rukom, posla obitelj u Mantovu, a na Viktora Emanuela upravi protest, tužeći se, da dok između sardinskog dvora i Modene opstojе prijateljski odnošaji, dopušta, da se u njegovo ime zapreme estenske pokrajine. Viktor Emanuel mu otpisa, da je već od početka narodnog ustanka stajao s njime u neprijateljskom odnošaju, te posla 5. maja svoje vojnike, da zapreme Massu i Carraru. 23. istoga mjeseca ustadoše i estenski podanici u Lunigiana i Garfagnana.

Položaj Franja V. postade s toga veoma škakljiv i on se stade spremati na odlazak. Svim uredima posla okružnicu, po-

živajući činovnike da ostanu na svome mjestu, i kad bi nastala promjena vlade, obeća nagrade onima, te bi radi njega bili izloženi kakvim materijalnim štetama, a potpuni oprost onima, što bi ih prilike usilovale da se sporazume s novom vladom. Osim toga sakri sve dragocjenosti, te bijahu u njegovoj galeriji i po ostalim muzejima, kao da su Pjemontezi kakvi razbojnici, a Napoleon III. kao da kani stupiti stazom prvoga generala francuske republike. Naj više uvrijedi osjećaje svojih podanika tim, da je u tamnice Mantovske pozatvorio do 80 političkih kažnjjenika.

Franjo Josip bijaše odlučio, 10. juna, da se sa svojom vojskom povuče na Ticin. Doznavši Franjo V. za tu odluku, ostavi 11. istog mjeseca Modenu, te sakupivši veći dio vojnika i oplijenivši sve javne blagajne, pođe u Mantovu, a odatle u Veronu, gdje stavi svoje čete na raspolaganje caru austrijskomu.

Odlazak Franja V. bude znak ustanka u Modeni. Stara vlada bude svrgnuta i imenovana nova, koja izjavi, da stupa u krepost zaključak od 48. za sjedinjenje s Pjemontom. Za Mantovom se povede Reggio. Lujo Zini preuze provizorno vladu u ime sardinskog kralja, koji imenova svojim namjesnikom Farini-ja.

Pri koncu se mjeseca aprila stade javljati ustanak i u Parmi. Vojvotkinja Luiza ostavi 1. maja Parmu, i pođe u Mantovu, ali se već 5. istoga mjeseca povrati, jer je vojska uspostavila u svoja prava. Videći, da jedino u vojsci ima oslon, stade joj se udvarati darovima i nezasluzenim promaknućima, s čega nestade između vojnika svakog zapta i reda. Ali već 8. maja imao je ponovo da bježi, jer vojska nije mogla da uguši ustanak. Jeronim Cantelli, budući načelnik Parme, izruči joj zaključak patrijota, da se združi s Pjemontom, te je posavjetova, da u proglasu na narod istakne, da on odlazi, jer ne će da se opre pravednim zahtjevima cijeloga naroda.

Cantelli, Bruni i Armani preuzeše provizorno vladu, te poslaše deputaciju Viktoru Emanuelu s izjavom, da oni stoje, kao i 48., na stanovištu ujedinjene Italije pod Viktorom Emanuelom i njegovim zakonitim nasljednicima. Ovoj se deputaciji priključise i poslanici Pijacenze, koja se iza odlaska Austrijanaca bila izjavila za sjedinjenje s Pjemontom.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

16. juna bude imenovan privremenim civilnim namjesnikom kneževine Parmanske grof Pallieri, koji izabra za tajnika zaslužnoga Cantelli-ja.

Kada 12. juna Austrijanci zapustiše Bolognu, pristaše političkoga udruženja Società Nazionale pograbiše oružje, te prisiliše kardinala Milesi da izruči vlast patrijotima. Ovi nastaviše provizorno gradsko vijeće, u kojemu su Tanari i Casarini zastupali društvo Società Nazionale. Ono malo papinskih vojnika, te bijaše u Bologni, ili očito stupiše u redove patrijota, ili pobjegoše u Rim. Prvo djelo provizorne vlade bijaše, da je ponudila diktaturu Viktora Emanuelu, a zatim odmah stala sakupljati vojnike i novce.

Iz Bologne zahvati ustanak Romagnu, Marche, Umbriju, kojima se pridružiše Imola, Faenza, Forli, Cesena, Ravenna, Lugo i Ferrara. Papinski švajcarski vojnici, koji su bili pobjegli iz Bologne, ugušiše ustanak u Rimini još prije nego bijaše planuo. Isto se dogodi i s Pesarom. Anconu ostaviše austrijske čete, ali odmah zatim papinski plaćenici zapremiše grad, te tako zapriječiše da se ustanak raširi.

14. juna bukne ustanak i u Perugiji. Papinski legat ostavi grad a da se nije usudio ni naj manje se oprijeti, a protestuje protiv provizorne vlade, što bijaše ponudila diktaturu Viktoru Emanuelu. Medutim papinska vlada sakupi do 3000 vojnika, većim dijelom plaćenika iz Švicarske, te pokuša da dobije nase gradove, koje tako lako bijaše izgubila. Časnicima i vojnicima bude preporučeno, da prama ustašama polažu naj veću strogost. Sav se bijes tih plaćenih vojnika obori na Perugiju, koja bude egzemplarno kažnjena na primjer drugim gradovima. 20. juna papinski vojnici navališe na grad, te svladavši u kratko slabi otpor građana počiniše kroz nekoliko sata naj groznije strahote. Ta okrutnost naškodi silno ugledu pape, kog mašta u jedan hip prometne od mučenika u krvnika, radi čega izgubi i ono malo simpatije, što još uživaše. Tom se prilikom glavari crkve činio Talijancu okrutniji od naj okrutnijega svjetovnog vladara. Osobito se okalja Johakim Pecci, nadbiskup Perugije. Osumnjičen kod papinskog dvora kao pristaša novih načela i modernih nazora, nastojaše da u društvu s naj gorim razbojnicima opere tu osvadu, te da se pokaže kao glavni stup reakcije.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Pri koncu mjeseca juna dodoše takoder Marke i Umbrija opet pod papinsku vlast. Daleko su sretnije bile Bologna i Romagna, gdje ne uspije restauracija stare vlade. Viktor Emanuel bio je imenovao svojim namjesnikom Maksima D' Azeglio, komu pode za rukom pomesti račune papinskog dvora.

VIII.

Nakon dogovora od Villafranca jasno se pokazala nesuglasje u politici Francuske i Pjemonta obzirom na srednju Italiju. Francuska je zahtijevala da se zaključci od Villafranca potpuno izvedu, te s toga nije pristajala na sjedinjenje srednjo-italskih pokrajina uz Pjemonat, nego je hotjela da se po duhu ugovora potjerani vladari uspostave u njihova prava. Pošto je između cara Franja Josipa i Napoleona bilo uglavljeno, da strane vlasti ne će podupirati restauraciju, hotio je Walewski da svali na Sardiniju tu neugodnu zadaću, a s druge je strane Austrija kušala, da što više plaćenika sakupi pod zastave protjeranih vladara. Ruska i Pruska bile su za restauraciju, ali se opirala Engleska, gdje je ministarstvo Russel-Palmerston bilo za sa-baudsku monarhiju sjeverne i srednje Italije. Cavour, koji je već bio iskusio, kako se malo može računati na simpatije Engleske, preporučivaše patrijotima, da se svojim odlučnim i čvrstim ponašanjem nametnu javnom mnijenju Evrope. Napoleonovo je držanje bilo doduše zaustavilo za čas veliko djelo narodnog oslobodenja, ali ga nije mogao zapriječiti, jer su Talijanci bili došli do uvjerenja, da bi bilo odzvonilo za uvijek svim nastojanjima za slobodu i ujedinjenje domovine, kad bi se zaključci od Villafranca izvršili u potpunom opsegu. Talijanskoj bi konfederaciji, kako ju je sanjao Napoleon, sudjelovala i Austrija za Veneciju, a to joj je mogao pribaviti u talijanskoj politici onaj uticaj, te ga je imala prije rata. Stoga Dabormida izjavi već 23. jula, da Sardinija ne će učestvovati u konfederaciji, već da će na budućem kongresu štiti zahtjeve onih pokrajina, koje bi se izjavile za sjedinjenje s Pjemonatom.

Prva posljedica od Villafranca bijaše, da je kralj morao opozvati svoje komesare iz srednje Italije. Prvi bude opozvan D' Azeglio iz Bologne (15. jula). Premda bijaše nekoliko dana

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

prije imenovan generalnim majorom, te se kao vojnik smatraše prinuđenim da se naredbi pokori, ipak držaše nedostojnim sebe i zastupane vlade, kad bi anarhiji prepustio pokrajine, koje s toliko pouzdanja bijahu povjerile njemu i Viktoru Emanuelu svoju sudbinu. S ovog uzroka mješte da pošalje vojsku u Turin, kako mu bijaše naredeno, otpravi 9000 vojnika na granice od Romagne, da ih štiti od kakove nenadne navale papinskih vojnika. Odlazeći ostavi svojim zamjenikom pukovnika Faliconu, a kad ovaj odstupi, pokretači narodnog ustanka imenovalaše kraljevim namjesnikom korsikanca Lionetto Cipriani.

Daleko nepovoljnije bijahu prilike u Modeni, gdje između samih građana ne bijaše sloge. Franjo je V. raspolagao još uvijek jakom i odanom vojskom, te je mogao na svoju ruku pokušati, da opet osvoji prijestolje. Ali mu nedostajalaše odlučnosti, tako da kraljev komesar Farini osujeti sve njegove nakanе i njegovih pristalica. Opozvan 27. jula, izjavi Farini, da mu se treba pokoriti naredbi, ali da je stanovnicima još uvijek slobodno, da se izjave o svojoj sudbini. Sutradan njegovi prijatelji pripraviše demonstraciju, da ga prinude da ostane na svojem mjestu. Farini istupi tada iz sardinske službe izjavom, da ostaje u Modeni kao prosti građanin. Na to mu bude podijeljena diktatura. Farini je primi, dok se sazove narodna skupština, kojoj jedino pripada pravo da odluči o sudbini zemlje na temelju narodne volje. Skupština bude urečena za 15. avgusta.

U Toskani zastupaše ideju sjedinjenja s Pjemontom Ricasoli, a podupiraše ga Salvagnoli, ministar nastave. Ujedinjenju se je opirao ponajviše Ridolfi, tražeći na temelju ugovora od Villafranca restauraciju prijašnje dinastije. Ali se vijeće u sjednici od 14. jula izjavi protivno restauraciji, pošto bi to djelo moglo izazvati najgore nemire ne samo u Toskani već po cijeloj Italiji. U istoj sjednici bude odlučeno, da se ne samo u Napoleona već i u ostalih vlasti učine potrebiti koraci, e da Viktor Emanuel zadrži diktaturu do konačnog riješenja pitanja.

Pristaše unije nastojahu veoma živo, da se narod izjavi za sjedinjenje s Pjemontom. To je isto činio i municipij u Firenci, te bude utvrđeno, da se 7. avgusta drže komociji, u kojim će se glasovati o budućoj sudbini kraljevine.

Pallieri trebalo je također da ostavi Parmu. U svojem proglasu pohvali razborito ponašanje svih stanovnika u tako kritičnim prilikama, pak nadoda da svojim zamjenikom ostavlja odvjetnika J. Manfredi. Ovaj odredi, da se komiciji od Parme čim prije sastanu, e da se izjave, da li pristaju uz Pjemonat ili ne.

Nastajni je sastanak narodnih komicija u srednjoj Italiji zadavao briga i diplomaciji i javnom mnijenju ne samo Italije, već cijele Evrope. Osobito se napeto izgledalo, kakovo će stanovništvo zauzeti Pariz, jer je svakomu bilo poznato, da je Walewski očiti zagovaralac restauracije u smislu ugovora od Villafranca. I ako se je Cavour povukao s političkoga polja, imao je u svojim rukama sve niti pokreta, te je iz Turina neprekidno preporučivao patrijotima, da se odlučno drže. Vlada se međutim ne pokaza baš najodlučnija. Napoleon, u čijoj politici nije bilo ni sjene iskrenosti, nagovaraše potajno vladu u Turinu, da živo radi i agituje za nastajne komicije. Vlada se naprotiv opiraše tomu, hoteći da odluke budu pravcata izjava narodne volje. Bolje shvatiše provizorne vlade u srednjoj Italiji postupanje Napoleonovo, jer im je bilo poznato, da mu ne bi bilo baš osobito neugodno, kad bi ugovor od Villafranca ostao mrtvo slovo.

Toskanska se *assemblea* sastane 11. avgusta u Firenci, u historičnoj dvorani od *Cinquecento* u *Palazzo Vecchio*. Netom se *assemblea* konstituisala, postavi markiz Lovro Ginori prijedlog, da se dinastija Lorenska ne može niti natrag pozvati, niti opet primiti. Pošto se u sjednici od 16. istoga mjeseca otvorila rasprava o ovom pitanju, iznese pravnik Andreucci uzroke, s kojih je valjalo primiti prijedlog. I zaista se svi članovi, 168 na broju, izjaviše u smislu predlagaoća. U istoj sjednici iznese zatim markiz Jeronim Mansi drugi prijedlog, da se sudbina Toskane uredi na način, da postane integralnim dijelom talijanskog kraljevstva pod konstitucionalnom vladom Viktora Emanuela. O ovom se prijedlogu povede rasprava u sjednici od 20. avgusta. Giorgini razvi veoma učeno sve uzroke, s kojih je nacionalna stranka bila postavila taj prijedlog, te na sveopće odobravanje istakne zasluge Sabaudovaca od Emanuela Filiberta do Viktora Emanuela. Toj je historičnoj sjednici bilo nazočno

163 člana, koji se jednoglasno izjaviše za priključenje Pjemontu. Kad je nazočna publika vidjela, da je prijedlog primljen jednoglasno, stade klicati Italiji i Viktoru Emanuelu, iskazujući tako svoje zadovoljstvo, što se je već jednom riješila sudbina pokrajine.

Pošto je *assemblea* do novih naredaba potvrdila provizornu vladu u službi, bude skupština raspuštena uz poklike naj veće radosti. Sa svih javnih zgrada i ureda bude zatim odstranjen grb velikog vojvode, te javljeno toliko u Italiji, koliko vladama u Evropi, da je apsolutistična vlast velikog vojvode ukinuta, a vladu primio liberalan kralj. Iz svih glavnih gradova Toskane budu odabrani odaslanici, da podu u Turin i kralju izruče odluku asembleje. Deputacija krene 1. septembra na put. Genova joj pripravi sjajan doček, a Turin još sjajniji. Kralj je primi 3. avgusta u avdijenciju. Kad je deputacija pročitala odluku asembleje i zamolila kralja da je primi, izjavi Viktor Emanuel, da se rado pokorava narodnoj volji i da će pred svim vlastima Evrope, a osobito pred francuskim carem, živo zastupati interese Toskane i da se nada, da će Evropa, koja je u sličnim prilikama, kao u Belgiji i Grčkoj, znala poštovati narodnu volju, isto tako činiti i prama Toskani. Pohvalivši zatim narod s njegovog razboritog ponašanja, ustrajnosti i patriotske ljubavi, otpusti deputaciju. Ne samo Italija, već cijela Evropa shvati znatnost odluke toskanske asembleje. Napoleon je bio zadovoljan odgovorom kraljevim, što ga je bio u glavnim pozemima sastavio Cavour.

Farini otvori 16. avgusta prigodnom besjedom asembleju od Mantove, te u kratko ocrta događaje posljednjih godina. Tri dana kasnije Fontanelli postavi u ime svih zastupnika prijedlog, da se Estenska dinastija proglasi svrgnutom. U sjednici poslije ove bude prijedlog prihvaćen. Zatim se asembleja u sjednici od 21. avgusta izjavi za sjedinjenje s Pjemontom. Kad je ovaj prijedlog jednoglasno prihvaćen, diktator Farini otvori, 7. septembra, asembleju od Parme. U sjednici od 11. septembra zastupnik Fioruzzi izjavi, da skupština ne može bez povrede naj svetijih narodnih čuvstava i bez pogibli od teških nemira natrag pozvati svrgnutu burbonsku dinastiju. Svi nazočni zastupnici jednoglasno primiše ovaj prijedlog, isto kao što jednoglasno glasovaše za sjedinjenje s Pjemontom.

Modena i Parma otposlaše zatim zajedničku deputaciju, koja stigne u Turin 15. septembra. I ovoj deputaciji pripraviše građani sjajan doček. Kralj, primajući zajedničku odluku obiju asembleja, ponovi ono isto, što bijaše odgovorio toskanskoj deputaciji.

Namjesnik Cipriani 1. septembra otvori asembleju Romagne u Bologni. Pošto nazočnici izabraše svojim predsjednikom Minghetti-ja, zastupnik Alessandrini postavi prijedlog, da se skupština izjavi protiv papinske vlade. Nazočni zastupnici, 121 na broju, prihvatiše jednoglasno taj prijedlog, isto kao što jednoglasno bi odlučeno sjedinjenje s Pjemontom.

Kralj primi 21. septembra u Monzi deputaciju, te mu nсила želje cijele Romagne. Izjavi, da se pokorava narodnoj volji i nadoda: *Kao katolički vladar u svakoj ću prigodi očistovati svoje duboko poštovanje prama katoličkoj crkvi. Kao talijanski vladar opomenuću Evropu, da se ona, priznavajući da prilike u Romagni potrebuju brzih i dubokih reformi, još obvezala, da će poslušati volju naroda, kad uzahitjeva da se prilike urede.*

IX.

Srednja Italija bijaše duševno izvršila svoju dužnost. Učiniše svoju dužnost i narodne skupštine, podupirući najodlučnije svoje kolovode, i služeći svojom disciplinom kao primjer cijeloj Evropi. Ne manje pohvale zaslužiše i provizorne vlade, koje ne samo da su radile za aneksiju u času, kad se činjaše da je ona nemoguća, već je i izvršile, te su i onda kad se vlada u Turinu pokazivala neodlučna, javno isticale svoje uvjerenje, da evropska diplomacija ne će ništa preduzeti protiv volje naroda, a kad bi što i pokušala, da će joj se znati oprijeti. Što se činilo nerazumljivo, bila je neodlučnost sardinske vlade u tako kritičnim časovima. Ta neodlučnost bila je štetna ne samo sardinskoj vladi nego je mogla da naškodi i cijeloj srednjoj Italiji, jer je povećavala smjelost svrgnutih vladara. Lako je razumjeti, da su rodoljubi zahtijevali da ministarstvo Ratazzi — La Marmora odstupi, a da grof Cavour preduzme kormilo vlade.

Kao u svim kritičnim časovima i sada rodoljubi obraćahu svoje oči na Garibaldi-ja, jer je on jedini bio u stanju da izvede

ono, što je bila želja cijeloga talijanskoga naroda. Čar njegovog imena, njegova idealna pojava, njegova slava djelovala je na svačije sree, privlačivala je neodoljivom silom mladež pod njegove zastave. Garibaldijev je plan bio smion, ali je odgovarao potpuno njegovoj politici, da se oslobođenje i ujedinjenje naroda ima izvesti bez tuđe pomoći i tuđeg uplitanja. Na granicama Romagne stajalo je sakupljeno do 30.000 vojnika, čiji se je broj mogao povećati dobrovoljcima još mnogo. S ovom je vojskom Garibaldi mislio provaliti u papinsku državu, zapremiti one pokrajine, koje su još uvijek priznavale papinsku vlast, krenuti zatim u Napuljsku kraljevinu, te osvojiti tako svu donju Italiju još prije nego li se Napoleon i diplomacija mogla snaći i zapriječiti to djelo. Sardinska vlada nije bila doduše protivna tome planu, ali se bojala da se Garibaldi ne prenagli, te je polagala svoje nade u iskusnoga generala Fanti, da će znati obuzdati Garibaldi-ja. Ali Fanti, nezadovoljan držanjem vlade, bio je više sklon Garibaldi-ju, nego vladi. Nego predviđajući, da provala u papinsku državu ne će u onim prilikama naći odobravanje Viktora Emanuela, preporučivao je Garibaldi-ju opreznost. Ali ovaj, nezadovoljan neodlučnim držanjem vlade i ministara, odluči da radi na svoju ruku, ne obazirući se na nikoga.

U srednjoj je Italiji izbijalo međutim sve više na vidjelo nesuglasje između pojedinih vlada, što je lako moglo biti ne samo izvorom nutarnjih nemira nego i rata. S toga bude predloženo, da se sva državna uprava prilagodi pjemontskoj; da se poruše sve ograde između pojedinih pokrajina; da se sve odluke izdavaju u ime Viktora Emanuela, te napokon da se sve srednjotalske pokrajine stope u jedan savez s jednim zajedničkim saborom. Ovoj se posljednjoj tački najenergičnije opre Toskana bojeći se da takav savez ne zapriječi političko ujedinjenje s cijelom Italijom. Pošto uslijed protesta Toskane nije bilo moguće ukinuti iznimno stanje centralnih talijanskih pokrajina, koje su doduše bile glasovale uniju s Pjemontom, ali je nijesu bile još izvršile, bude prikazan drugi prijedlog, da se uvede regenca. Prijedlog bi prihvaćen, te nakon dugog pretresanja bi ponudena regenca princu od Carignana. Jedno grozno djelo, te se baš tada dogodilo, opravda potpuno bojazan treznijih i razboritijih

elemenata. U Parmu se, 5. oktobra 1859., iznenada povrati general Aviti, podlo oruđe okrutnosti Karla III. Njegova sama nazočnost toliko razjari svjetinu, da ga vlada uhapsi samo da ga ukloni od veće pogibli. Ali svjetina sjetivši se namisli vlade, stade jurišati na zatvor, osvoji ga i usmrti generala.

Kad su upravitelji srednjo-italskih pokrajina raspravljali o regenci, činilo se, da će sve propasti s nestrpljivosti Garibaldi-ja, koji je bio spravan da provali u papinsku državu. Cipriani, Ricasoli i novi toskanski ratni ministar Cadorna 28. se oktobra sastadoše na dogovor. Oni odlučiše, da se odmah ponudi regenca princu od Carignana, te istodobno da se zamoli kralja, da djeluje na Fanti-ja i Garibaldi-ja, pošto bi njihova preneglica lako mogla naškoditi interesima srednje Italije. Viktor Emanuel odobri pitanje regence, tim više što bi se tako osjetila namjera Napoleonova, da suprugu kraljeve kćeri Klotilde, princu Napoleonu, podigne u srednjoj Italiji prijestolje. U smislu prihvaćenih zaglavaka, kralj se obrati također i na Garibaldi-ja, moleći ga, da za sada zapusti svoj plan. Garibaldi, pozvan u Turin, pokori se, i ako nerado, kraljevoj volji, ali postavi kao uvjet, da Cipriani ostavi svoje mjesto. Taj je kategorični zahtjev generala, kojemu se kralj ne mogaše oprijeti, bio neka vrsta osvete, jer Garibaldi nazrijevaše u Cipriani-ju naj većeg protivnika svoje politike. Kad se Cipriani povukao, ponudi Romagna Farini-ju, diktatoru Modene i Parme, neograničenu vlast, dok princ Carignano ne preuzme regencu. Saslušavši mnijenja naj viđenijih ličnosti u Romagni, Modeni i Parmi, stopi Farini te tri pokrajine u jednu pod imenom *Emilijskih pokrajina*. Na upravu pozove predstavnike iz svih triju pokrajina, pobrine se za poboljšanje financija i zakonodavstva i za preustrojenje sveučilišta, osobito želeći, da ono u Bologni dođe do prijašnjega sjaja.

Predstavnici Austrije, Francuske i Sardinije 10. avgusta potpisaše u Zürichu ugovor mira na temelju *preliminara* od Villafranca. Tako bude određena sudbina Lombardije koja postade integralnim dijelom sardinske kraljevine.

Regenca princa Carignano naide na veliku protivštinu sa strane francuskog cara, koji izjavi, da bi taj korak mogao lako upropastiti ne samo Pjemonat već i cijelu Italiju, svakako da

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

bi osujetio sastanak evropskih vlasti na kongresu, gdje bi se imalo govoriti i o srednjo-talijanskim pokrajinama. Svi razboritiji političari odmah uvidješe, da bi ukлонjenje regence, za koju su se bile malo ne jednoglasno izjavile skupštine svih pokrajina, moglo lako izazvati negodovanje, a i velikih nemira. Stoga odluče, da princ primi regencu, ali da obzirom na prilike imenuje sebi namjesnika, koji će ga zastupati, dok se stvari u toliko razbistre, da sam bude mogao preduzeti regencu. Deputacije su bile zadovoljne odgovorom kralja i princa, koji imenova sebi zamjenikom prijašnjega sardinskog poslanika u Toskani, Boncompagni-ja. Ovaj krene naj prije u Modenu, odatle u Bolognu, pak u Firenze, gdje se i nastani.

Napoleon je sanjao o evropskom kongresu, ali od dana na dan bilo je sve to jasnije, da se kongres nikada ne će sastati. Engleska je tvrdila, da je rad kongresa uzaludan, jer su srednjo-italske pokrajine bile stekle pravo, da same odluče o svojoj sudbini. Papa protestuje, da ne će nikako pristati na odstup Romagne, pa to zahtijevao ne jedan nego svi kongresi svijeta. Rusija je napokon pitala čemu kongres, kad se već u naprijed zna, da njegove odluke ne će biti prihvaćene od zainteresiranih stranaka.

Pitanje kongresa, uređenje prilika u srednjoj Italiji i u Romagni, te i u ostalim papinskim pokrajinama pretresoše i u velikom broju više ili manje ozbiljni spisi, od kojih naj veći interes izazove onaj pod naslovom: *Le pape et le congrés*. Bili su ga sastavili La Guerranière i Mocquart, a nadahnuo ga Napoleon i objelodanili ga na sami Badnji dan 1859. Bez okolišanja udoše sastavljači *in medias res*. Po njihovom dokazivanju bilo je potrebno, da papa, e da bude neodvisan, uzima svoju državu i svoje podanike, ali da nije nužda, da ova država bude velika, jer bi njezin veliki opseg mogao lako naškoditi papinskom ugledu; što više, da bi naj bolje bilo, kad bi se papinska vlast ograničila na sami Rim, čiji bi se građani tješili, što nijesu članovi velike talijanske domovine, time da su podanici velike metropole, čija se vlast svuda proteže, gdje cvate katolička vjera. Spis je zatim dokazivao, da je gubitak Romagne, te se uvijek opirao papinskoj vlasti, u prilog neodvisnosti sv. Oca; te da se one pokrajine, koje se *de facto* oci-

jepiše od crkvene države, ne bi mogle prisiliti da stupe u prijašnju vezu prama Rimu, jer se svako nasilno sredstvo opire duhovnoj vlasti sv. Oca, a s druge strane niti bi Francuska htjela upotrebiti silu, niti pustiti, da se bud Napuljci bud Austrijanci umiješaju u to pitanje. To bi pitanje mogle riješili jedino evropske velevlasti. Ugovori od 1815. bili su ustanoviti politički opstanak Italije i njezinu teritorijalnu razdiobu. Odstup je Lombardije Francuskoj, pa Sardiniji bio dobrovoljno djelo sa strane Austrije, čime se nije ni naj manje povrijedilo teritorijalno pravo slobodnih država u Italiji. Evropski kongres u Parizu može promijeniti što se učinilo na kongresu u Beču, jer, kao što je Evropa 1815. dala papi Romagnu, isto tako može na drugom kongresu odrediti te pokrajine drugomu. Moglo bi se opaziti, da je teritorij papinske države nepromjenjiv, da se tome ne opire povjest, koja dokazuje, da nijedna svjetovna država nije bila izložena tolikim teritorijalnim promjenama kao *baština Sv. Petra*. Samo je duhovna vlast pape nepromjenjiva, a njegova je svjetovna moć izložena svim evolucijama kao i ostale države. Dvije stranke stoje jedna protiv druge: jedna bi htjela da se papi otme sve, druga da mu se sve dade; mi bi naprotiv htjeli, da kongres priznade, da je za sveopći mir potrebita papinska svjetovna vlast. Ovo pitanje ima za nas više znamenitosti nego ono o većem ili manjem teritoriju. Potrebito je prama tomu, da papi bude obezbijeden Rim i *baština Sv. Petra* uz pristojan godišnji prihod; da talijanska vojska zajamči bezbjednost i nepovredljivost Sv. Stolice; da što veća neodvisna municipijalna uprava oslobodi papu od svake administrativne brige; da napokon iz papinskog teritorija bude uklonjen svaki povod nutarnjem trvenju. Napoleon je shvatio kakva pogibao prijeti Sv. Stolici od političkih događaja, te se pobrinuo da Italiji pribavi slobodu, jer to bijaše jedini način, da se spasi papinski ugled. Ali bi njegova zadaća bila samo djelomično ispunjenja, kad ne bi obezbijedio i papi neodvisnost. Kao što je Napoleon I. doveo u sklad crkvu s novim nazorima, tako se i Napoleon III. nada da će izravnati opreke između rimske stolice i narodnih aspiracija.

Ma da je Walewski na svaki način nastojao, da ovom spisu digne službeni karakter, jasno je izbijalo, da Napoleon

smatra promjene u srednjoj Italiji kao gotovo djelo. Sadržaj spisa obradova u velike toliko provizorne vlade koliko patrijote, jer se svima činilo, da je to naj bolji način da se riješi rimsko pitanje. Liberalna je štampa odobravalala izložena načela, a austrijske su novine protestovale protiv njih, jer su ih smatrale kao mrtvačko opijelo austrijskoj vladi u Italiji.

Tim je nezadovoljniji bio Pije IX., koji stajaše pod zlokočnim uticajem reakcionarca kardinala Antonelli. Čudnovato je bilo čitati u enciklici od 18. juna 1859., gdje papa nazivlje rat za neodvisnost Italije djelom spletkara i strančara, te pozivlje sve crkvene dostojanstvenike, da se očitno dignu na obranu njegove svjetovne vlasti. Iste preporuke učini u koncistoriju od 20. juna, te ih ponovi u koncistoriju od 26. septembra. Kako je imalo djelovati na narod ovako ponašanje pape, koji je u svoje doba bio blagoslovio narodnu trobojnicu, naj jasnije se pokazao 1. oktobra 1859., kada sardinski poslanik imaše na zahtjev pape ostaviti Rim. Demonstracije tom prilikom učinjene protiv Sv. Stolice nijesu dakako nimalo podigle ugled papin!

Kada je bio objelodanjen spis *Le pape et le congrès*, poznata *Civiltà Cattolica* nabaca na sastavljače svakovrsne pogrdе. Sam papa, kad je 1. januara 1860. primao na poklon vrhovnog zapovjednika francuske posade u Rimu, ne upotrebi naj finije riječi, da očituje svoje negodovanje; pri čemu još uvijek ističaše svoje uvjerenje, da će Napoleon osuditi sadržaj spisa. Ali papini protesti malo smetoše Napoleona. I to više ga pismeno zamoli na sami 31. decembra 1859. da žrtvuje Romagnu, gdje je već od 50 godina sjedište svih nereda u Italiji. Papa odvrati Napoleonu, 8. januara, naj energičnije odbijajući svako tuđe uplitanje u svoje posle. Što više u enciklici od 19. januara svečano izjavi, da ne će odstupiti niti pedlja svoje države, pak došlo s toga do naj većih nereda. Nepopustljivost Pija IX. i reakcionarna politika kardinala Antonelli bile su povodom, da je pitanje o kongresu definitivno zabačeno. Nato Walewski dade svoju ostavku. *Times* posveti nekadašnjem silnom ministru satirični članak, gdje reče, da je njegov pad takoder i zalaz svih nada svrgnutih talijanskih vladara i rimskoga pape.

Оптимистичко-филозофске студије

* * о природи човјековој * *

написао проф. Др. И. Мечников

превео Др. Ј. Кујачић.

ГЛАВА ПРВА

увод

Разни погледи на човјекову природу.

Знатност изучавања људске природе. — Природа човјекова као главни основ морала. — Поштовање људске природе у Грка. — Филозофска метриопатија старога вијека. — Рационално схваћање у 18. и 19. вијеку. — Тлачење људске природе са стране религиозних учења. — Утицај религиозног држања на свагдањи живот и на вјештину. — Реакција са стране реформације противу тлачења људске природе. — Сакаћење људскога тијела у примитивних народа.

* * *

И ако је савремена наука постигла веома знатан успјех, ипак се често чују противу ње разни гласови извјесног незадовољства. Између осталог говори се и ово: истина, наука је знатно побољшана материјалне увјете човјековог живота, али је зато она сасвим слаба и управо ништава, чим се почну ријешавати филозофска или морална питања, која у опће, и још тако јако, интересују свакога образованог човјека без разлике. Мјесто користи, наука је у томе правцу насупрот велику штету учинила. Разрушила је наиме све религиозне основе и тиме је одузела човјечанству посљедњу наду, којом га је вјера тјешила, а није била у стању, да постави ништа боље и сталније на мјесто учињених рушевина. И збиља савремено се човјечанство налази у неком стању опће непријатности. Човјек се данас без обзира на савремене, далеко згодније увјете за развиће и усавршавање многих његових функција, осјети веома слабим, чим би се учинио опит,

да се ријешу питање с једне стране о току и сврси његовог живота а с друге о вези, коју он у животу заузима према разним индивидуалним категоријама (породица, народ, раса, цијело човјечанство).

Тако је болежљиво стање прешло у потпуно незадовољство са својом сопственом судбином и са свим оним, што постоји и, као тако, неизбјежно довело за собом песимизам или мистицизам. Познато је да се већина философских система 19. вијека појавила у веома меланхоличном облику и да се дошло до одлуке, да нема уопће среће, па шта више чак и то да треба и сам живот уништити. У свезу с таким учењем може се довести и увећање самоубиства у свим цивилизованим земљама, — с једном дакле тако знатном и сталном чињеницом, која је у опће добро позната и не тражи никаквих *нових доказа*.¹

Да би се тако тешко стање излијечило, учињен је покушај, не би ли се опет оживјело религиозно и мистично вјеровање. Зато се на све стране чине опити, како би се основале нове или побољшале старе религије.

И већина заштитника науке морала је ипак признати, да збиља наука није у стању ријешити проблем људског живота и да је то питање, као тако, уопће недоступно људскоме разуму.

Тако безутјешни закључак изведен је поред цијелог реда покушаја, да се успостави неки, колико толико згодан појам о свијету и о човјечанству.

Већ се одавно чује питање, да ли би којим год начином било могуће пронаћи нешто друго, што би мјесто вјере могло руководити човјечјим животом и као тако водити човјека правој његовој срећи. Мудраци и филозофи су у разна времена мислили, да нам људска природа даје све могуће основне захтјеве и увјете, који су као јака основица потребни за разуман и згодан морал.

Познато је, да је људска природа у старом вијеку, особито у Грка, уживала веома висок углед. Азијски су народи, ти културни претходници старих Грка, поимали своје богове већином у

¹ Послије класичне радње А. Вагнера *о закону умјерености у шобожје слободним људским радовима* рађено је и писато много о самоубиству. У најновије се вријеме опширно разбира то питање у знаменитој монографији, коју је написао Westergaard под именом „О смртности и о болестима“, 2. изд. Јена 1901.

облику фантастичних бића, која су представљала људске слике, унакараћене разним животињским знацима, а Грци су давали својим боговима изглед најљепших људских прилика. То је главни карактер културе и живота старих Грка. Њихово поштовање људске природе обухватало је дакле такође и спољашњи изглед. Они су све одбацали, што је могло поштетити и измијенити природну човјекову слику. Тако су н. пр. они сматрали обријану браду¹ као нешто веома ниско и недостојно, јер је обријано глатко лице давало човјеку према његовој природи незгодан женски изглед.

Обожаване људске природе са стране Грка огледало се у цијелој њиховој пластичној вјештини и послужило је чврстим основом за њихову надмоћност у области свију вјештина уопће. Главна се тежња свију грчких вјештака састојала у томе, да што вјерније и тачније насликају човјека. Зато су они мјерили и размјерали сваки дио у тијелу, како би се што боље примакли стварности, којој су се приближили тако, да је модерна наука могла само потврдити њихове главне резултате.² Скулптура, помоћу које су Грци нај боље могли до данас да изразе природу људску, била је у њих правом народном вјештином.

И грчки су филозофи имали веома узвишено мишљење о природи људској, о људском тијелу и његовом облику. Представа људскога тијела — то је био управо идеал грчке вјештине. У исто је вријеме њихова философија истицала вриједност свију карактерних црта људске природе тежећи на хармоничан склоп цијелога човјека.³ Та је мисао, којој је *Платон* дао извјестан облик, била главном основом старе академије, откуда је доцније прешла и у скептичку школу. По *Ксенофонту* (4. стољећу) се срећа онога, који је припадао старој академији, састоји у савршенству свију природних функција и у превасходству, које само човјеку припада. (*Zeller* а. а. О. 5. 880).

Кад се принцип култуса људске природе сам по себи и сувише опћи, није никакво чудо, што су се око његове примјене

¹ Брада се почела бријати тек од доба македонског царства. Филозофи су тај обичај осуђивали, као нешто неприродно, што се противи њиховим погледима, те га сами нијесу примјењивали. Види *Херман* „Грчке приватне стварине 1870. I. 5. 175—177.

² *Diètelet*. — *Anthropométrie*, 1872; p. 86.

³ *Zeller*. — *Die Philosophen d. Griechen* 3. Aufl. Bd. II., I., 1875; 5. 141.

појавили многи спорови и несугласице. *Платон* је искључио на-
сладу из области идеје о добру, а његов је ученик *Аристотело*
развијао сасвим супротно учење. Према његовом мишљењу ужива-
ње је природна последица свакога рада бев разлике. Оно тако
исто представља извјестан резултат, који је скопчан са саврше-
ним животом у онакој мјери, као што су љепота и здравље са
савршеним и правилним развићем тијела (*Zeller*, Bd. II., 2, 5. 447).

У староме свијету постојало је једно учење под именом *ме-
тхропотаише*, које је имало за главну задаћу, да изучи циљ мо-
ралнога живота у границама, које се не би косиле с природом.
Тим су се изучавањем бавили многи философи, али су његову
практичну примјену одуговлачиле често веома велике тешкоће.
Тако се по стојичком учењу нај веће добро и нај узвишенији циљ
или блаженство могло наћи само у правилном природном животу.
Начин живота морао се према томе управљати по опчим свјет-
ским погледима тако, да је свако свјесно и разумно биће морало
радити само оно, што би згодно одговарало том опћем закону.
(*Zeller*, I. Aufl. Bd. III., I. S. 193). У главноме су се истог
основног принципа држали и епикурејци. Тако су они мислили,
да је уживање природно добро или извјесно природно стање сва-
кога бића без разлике, које само по себи задовољава (*Zeller*, I.
с. стр. 401).

Полазећи с једног истог основног принципа стојичке су се
и епикурејске теорије у даљем свом развићу, разминуте у сасвим
супротног смислу.

Римски су философи схватили сасвим правилно принцип пра-
вилног природног живота. Тако *Сенека* (*De vita beata*, cap. VIII.)
истиче између осталог и ово правило; „Држите се природе,
нека вас она руководи, јер она пази и савјетује разум, — у томе
је срећни и правилни природни живот.“

Ми не можемо овдје потанко пратити развиће те идеје кроз
цијели низ вијекова. Зато ћемо се задовољити само тиме, да по-
кажемо, да се она истицала сваком приликом кад се год тражио
какав згодан принцип, који би могао руководити тијеком живота
изван извјесне религиозне санкције. Ту исту идеју налазимо и
код ученика хришћанске науке, који устају противу аскетизма,
презирања и омаловажавања људске природе, што је било веома
јакo изражено код Хришћана првога вијека.

Грчки је принцип правилног живота нашао свој нај бољи израз тек у рационалним ренесанским теоријама у настајном вијеку. *Hutcheson*,¹ шотски филозоф из 18. вијека, држи, да су сви наши природни нагони добри и згоди и да их као такве треба с нај већом пажњом и нај марљивије задовољавати. Он је тиме дошао у сукоб са шотским клиром, који је потпуно презирао људску природу. „Ни најмање не служи на част *Hutcheson*'у“, говори *Buckle*,² „што је први у Шотској устао у обрану тако ниских појмова“.

И француски су се филозофи 18. вијека, кушајући да ставе мјесто религиозних принципа згодне за разум у основ нашег живота, вазда позивали на природу човјекову. Мало прије револуције појавила се у три свеске радња чувенога барона *Holbach*'а а под именом: „*Oйћи морал или дужности човјекове*, основане на природним захтјевима“. ³ Тај писац, који је у своме раду заступао чисто материјално атејистичко гледиште, изјавио се, да морал мора, ако хоће да буде опћи, одговарати природи човјековој, т. ј. мора да се оснива на његовој битности, особинама и каквоћи, једном ријечи на свему ономе, што се стално и непромјенљиво налази у свим индивидуама његовог рода и што га, као тако, одликује од осталих животиња.“ Да морал буде добар и чврсто основан, мора да истиче на првом мјесту познавање људске природе (I. S. 32.)

Тај принцип узајмљен у прастаре философије, налази се и у рационалиста 19. вијека. *Виљем Хумболдт* мисли, да се крајњи цињ човјеков. т. ј. онај лиљ, кога му је предначио разум на основу својих вјечитих и непоколебљивих испитивања,..... састоји у што хармоничнијем развићу свију његових способности, из којих се мора склопити једна потпуна и савршена цјелина. Исто тако и *Lecky*,⁴ веома чувени модерни историчар, сматра циљ живота као потпуно и савршено развиће свега онога, што се налази у оним одношајима, које је природа означила.

(Наставиће се).

¹ *Moral Phylosophie*, London, 1755.

² *Buckle*. — *Geschichte d. Zivilisat. in England* II., S., 415.

³ издата први пут у Амстердаму 1773. на франц. језику.

⁴ *History of. European Morals* 3. ed. London 1877.

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE.

Књижевност, Умјетност и Наука.

Књижевност, Умјетност и Наука.

— *Aleksa Šantić*. Prošloga je mjeseca boravio u Dubrovniku naš pjesnik Al. Šantić iz Mostara. U broju 9. „Srda“ donijeli smo njegovu pjesmu * * *. On je omilio u srpskoj literaturi svojom pjesničkom pojavom a vrlo je zaslužan oko književnog pokreta u Mostaru. On je za stalno jedan od najvrednijih naših pjesnika, jer je ukrašio sa mnogim originalnim pjesmama srpsku literaturu a obogatio je i sa vrlo dobrim prijevodima iz Hainea i drugih velikih pjesnika. Posljednje mu je djelo bilo: „Под Марлом“, divna i dirljiva dramska slika, o kojoj se mnogo lijepo pisalo. Beogradske Novine u 66. broju donose vrlo lijep članak o njemu.

— *O pokojnom Simu Matavulju* napisao je naš vrijedni književnik G. Marko Car u uskršnjem broju mostarskog „Naroda“ *Последње виђење* sa pokojnikom. — *Jovan Hranilović*, hrvatski pjesnik i kritičar, prijatelj Matavuljev, napisao je vrlo lijep članak o njemu u 6. i 7. broju „Glasa Matice Hrvatske“.

— *Stječaj*. Srpska kr. akademija u Biogradu otvorila je stječaj za nagradu iz zaklade Nikifora Dučića za 1908. g. Nagradiće se naj bolji spis iz oblasti nauka ove grupe: srpske filozofije, geografije i etnografije u opće. Nagra-

da iznosi 950 dinara u srebru. Spis treba da iznese naj manje šest štampanih tabaka srednje osmine. Nagradeni spis ostaje vlašтина pišćeва, ali treba da bude štampan u obliku, koji Odbor za nagradu bude odredio i u naj manje 500 egzemplara. Pisac će dobiti nagradu, kad izruči akademiji 50 egzemplara nagrađenog spisa. Spisi se imaju poslati do konca dekembra o. g

— *Nagrada ruske akademije nauka*. Ova je akademija raspisala nagradu iz kulturne historije slovenskih naroda na tri teme, a one su: 1. Istorija južnoslovenskog, zapadno-slovenskog i ruskog odijela do XIV. v. isključivo po istorijskim jezičnim i arheološkim podacima. (Za odijelo razumijeva se i svakidanje odijelo i sva stajača [svetčana] odijela, a ne naoruzanje). 2. Mitologija neznabožackih Slovena, na osnovu historijskih, arheoloških i etnografskih podataka. 3. Istorija puteva kao trgovačkih veza među Rusijom i Vizantijem i među Rusijom i romanogermanskih naroda srednjeg vijeka. Rok je do 1. januara 1913. Akademija će pregledati sve radnje do 29. dekembra i. g., pa će tada odlučiti o nagradi.

— *Knjige Srpske književne zadruge*. U 15. redovnoj godišnjoj skupštini ove zadruge utvrđeno je da u XVII. kolo udu ove knjige: 1. *Pesme Jovana Dučića*. 2. *Hadži-Diša* od Drag. J. Ilijića. 3. *Jedan razoren um i Dnevnik jednog pokojnika od Laze Komarčića*. 4. *Đido* od *J. M. Veselinovića*. 5. *Lovčevi za-*

pisci od *Ivana Turgenjeva*. 6. *Istorija savremene obrazovanosti od Š. Senobosa*.

Uprava je još odlučila da pokrene *Zabavnik* i da se već štampa prva knjiga „Zbirka evropskih pripovijedaka“, koja će ovih dana biti gotova.

— *Исидора Бајића Албум од 24 пјесме*. Нови Сад, лијепо издање књижаре Ј. Станковића. Ове су пјесме, како каже сам Бајић, компоноване у духу српских народних пјесама и удешене су за гласовир и носе под нотама и текст пјесме. Стога је издање згодно за пјеваче и за свираче и може се употребити и за концерте и за дом. Препоручујемо свакому набаву ове лијепе збирке. Цијена јој је од 6 круна.

Нове Књиге и Листови.

Прикази и оцијене Јагодинског „Бранича“, за 6 мјесеца 1907. год. Написао проф. Милић Јагодина. Штамп. Ђорђевића и Гилића 1907. Јагодина.

Хенрик Ибзен; Народни Нејријашељи, позоришна игра у 5 чинова, с њемачког превео Ст. Пређић, Приказано у Новом Саду 27. новембра 1907.

Оцигледна Насишава, по Д. Н. Нерферстеин-у прев. Вој. Р. Младеновића, учитеља. Јагодина, штамп. Ђорђевића и Гилића 1907. Цијена 0.30 дин.

Калиграфски Углед Виће Малетића. У тврдим коримама са 20 прегледалица ћирилице, латинице и њемачког красописа као и дивних монограма. Набавља се код писца учитеља трговачке академије у Биограду.

О Палестини и старим Јеврејима. Помоћна књига за научавање библијске хисторије за средње школе. Саставио Вељко Миросављевић са 3 мапе Срем. Карловци. Српска ман. штамп. 1907. Цијена 40 хелера.

Српски Гласник, политички демократски лист, српске радикалне странке. Ур. др. Мих. Богдановић Томић. Пакрац.

Гласник, српског друштва за дјечју психологију, уредник С. М. Јеврић, уч. излази у двомјесечним свескама по 2 табака обичне осм. Биград. Штмп. Davidović. То је орган друштва за дјечју психологију у Србији. Сјена је листу 2 din. годишње а чланови, који положе годишње 3 din, добивају лист бесплатно.

Цариградски Гласник, који је смрћу К. Групчевића био престао излазити, опет излази под уредовањем Ст. Капетановића. То је једини српски попитички лист у Отоманској царевини. Цијена је листу 12 дин.

Novo Vrijeme. Овако се зове лист за учитеље и пријатеље народне проsvјете који је почео излазити у Шибенику. Уредник му је учитељ Danilo Petranović. Цијена је листу 6 К. год. за А.-Уг. и Bos. а 8 франака за остале земље. Излази 2 пута на мјесец.

Историја српско-бугарског рата 1885. Књ. I. од Пирота од Сливнице, нап. Др. Вл. Ђорђевић. Издање задужбине И. М. Коларца. Београд 1908. Шт. М. Давидовића. Цијена 6 К.

Кућа, лист за шалу, забаву и прикупљање народних умотворина, излази у Нишу сваке недјеље. Год. IV., уредник М. Ј. Оцокољић. Год. цијена са Србију 6 дин. а за друге земље 8 франака. Ово је поред Врача један од најбољих шаљивих листова.

Побједа, омладински радикални лист, почео је излазити у Биограду. У Мостару излази од нове године хрватски раднички лист „Радничка Обрана“ два пут мјесечно.

Одлично уређивани лист „Народ“ у Мостару излази сад два пут на недјељу.

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

28. Ова исправа, без датума, од Мустабега, зповједника турског у Херцеговини, који се називље господарем змље Херцегове, писана је заповједнику Херцеговскоме, Хамзи. У Новоме био је онда властелин дубровачки, Живко * одасланик републике, који је продавао по уговорима дубровачку со. Али заповједник Хамза му је сметао у продаји и изагнао га био из кнће; зато се Живко потужио био Мустабегу, а овај оштро забрани Хамзи да му не смета; у исто му доба нареди да има пуштати Дубровчане да продавају со и у Рисну, јер је така била царева заповијед а само да је забрањено продавати млетачку со.

29. Трговац дубровачки, Ђуриша Фиковић, пише без датума из Фоче кнезу Дубровачкоме. Он се тужи на онога санцака гледи трговине свите и свиле, за коју су га били послали из Дубровника, да га мучи и вара, да га је ставио у тамницу, јер није хотио за робу примити неваљаве паре и зато моли кнеза и властелу, да му по човјеку поруче што има да чини.

30. И ово је писмо без датума. То пише неки Алиага Ибрахимагић кнезу и властели дубровачкој. Овим писмом он оправдава зашто је зградио кулу у Лугу крај Сланог. То је било у сусједству Дубровника и он каже да је ту кулу зградио, да брани свој читлук и слободу трговине.

31. Писмо је Ивана Маткова у Плевљима у Турскоме 10. маја 1800 бегу Саву у Дубровнику. Хоће да му пошаље нову бурунтију и 1000 гроша да му буде слободна трговина у оном мјесту, јер Турци су му запријечили трговање.

V.

Споменици из Паштровића.

Опћина Паштровска признаде 1423. године врховно господство млетачко и тако спаси неке слободе и повластице (управно-

судбену автономију) Готово сваки град приморски, од Трста до Будве, имао је своје законе и статуте; осим тога било је и других автономних крајева, који су имали свој статут. Те слободе биле су много шире и узвишеније, но што су биле незнатне слободе опћинске градова аустријских, чешких и угарских. Паштровићи су били спасили своју автономију, али се не зна да ли су имали *законик* или *сѣтаросѣавник*.

Уговор с Млечићима од 1423 г. био је темељ њихове автономije за мал не четири вијека; али су за стално и прије били автономна јединица. Њихова је автономија преживјела пад млечачке републике за 11 година од Самроформијског мира 1797 све до француске окупације 1808 г., те је опстојала за прве аустријске окупације (1797—1906) и за руске запреме (1806—7).

Управно-судска власт Паштровића састојала из четири судије и „bankade“. Она је била састављена од домаћина или од властеле, а звала се тако по дугој клупи, на којој су сједили чланови. Дакле судије, војеведе и властела састављали су „bankadu“ опћине или komunitati. Све им је списе састављао и потписивао писар, који је имао наслов: *канчилијер*. Они се у писмима називљу: судије, војеведе и властела; судије и банак, суђе и банкада, суђе и вас збор, суђе.

Опћинари су бродарили малијем лађама по далмагинској обали и долазили су и у Дубровник и доносили н. пр. пшенице и лијеса. У ту сврху судије би давали својим поморцима свједочанство или булету препоручујући их као, поштене људе и јамчили сн зато граду, у који би имали доћи. Ових писама Паштровића има 6 у овој збирци, а седмо је из Ластве.

1. Била је на приморју и опћина Ластва, која је имала такође своју автономију. И она је издавала сличне булете својим бродовима, једнако се називала и имала канчилијера. Од ње немамо него једну булету, која је издата патруну Косту Трипковићу, дружини Митру Трупковићу, Стијепу Франову Медину и Јову Медиговићу. Канчилијер је овдје потписан својим именом и презименом, а то је Марко Медин. Из повјести о Паштровићима позната је препирка између Ластве и осталих Паштровића, о којој је 1906 и 1907 „Срђ“ нешто донио.

V.

Споменица из Паштровића.

1.

Судије и војеведе опћине Ластве давају булету (вјеру) патруну (заповједнику лађе) Крсту Трипковићу.

(L. S.)

Ми сѣће и коеведе ѿд колѣнитади од Ластве допѣца-емо ѿсѣ блетѣ патрѣнѣ Крстѣ Трипковићѣ и Митроѣ Трипковићѣ и Стинѣ Франѣсѣ Мединѣ, Јоѣсѣ Медиговићѣ, добри, мирни, пощени, овлегаемо се ми, ако часока карѣнада бѣде ѿд-говорити.

Ї канвачиерѣ Марко Мединѣ
под заповиѣди сѣћахѣ.

Оп. На врху је печат Ластве; у пољу је светац над грбом, који се добро не распознаје, а наоколо је натпис латински; само ово се може прочитати:

*SV....ST...PAS...[SV... (LA) ST (UA)? PAS(TROVICH)?]

2.

Судије и војеведе и властела Паштровића давају вјеру патруну Илији Лукети за Дубровник.

Ми сѣће и коеведе и властеле Пацро(вића) чинимо чистѣ истинитѣ вѣкрѣ и чист спѣжарию за патрѣна Иана Дѣкета и неговѣ дрѣжинѣ за градѣ Дѣбровникѣ и за свако остало, место, да ће свѣће мирно и пощено пасаватѣ, тако и нема либерита; и за вѣћѣ вѣкрѣ блѣомѣ госпоцкомѣ блѣасмо намѣ по вревелѣћѣ дата.

дшчѣ. (1796) месеца августѣ (18?) ни с Пацровићѣ (L. S.)
внвиказалиерѣ по заповиѣд госпѣде сѣћа.

Оп. Печат је утијештен у хартији, т. ј. крилат лав св. Марка.

3.

Судије Паштровићи са својом банкадом (опћина Паштровића) дају лучну исправу патруну (заповједнику) лађе Илији Митровићу за Дубровник.

Ми сѣће Пашровићи с нашомѣ банкадомѣ чинимо внерѣ како креће ѿт нашега мѣста патрѣнѣ Иана Митровићѣ вромѣ

от весла своиомъ дрѣжиномъ за Дѣбровникъ и ге вѣде пристатъ,
вонакъ несть з дрѣжиномъ от докренеъ ꙗелахъ, за кое се облегае
оѡа колибнита да без пѣтине неће счинитъ; кое препорѣчемо да
инъ вѣде счинит се свака потрека за нѣхове динаре на внерѣ
от кое.

Изъ Пацровићъ 19. новембра 1792.

Канцелнеръ по заповиеди.

Печат је утиснут у папир, по свој прилици крилати лав
или орао.

Судије Паштровића давају вјеру патруну Марку Лукети Ра-
дулову.

4.

Ми сѣће Пацровићи чинимо оѡс истинитѣ верѣ за оѡе
лѣди отъ свакога ерѣака шѣшпета; варка от весла крѡцатѡ ле-
нама ¹⁾, патрѣи Аскета Марко Радѣловъ, Ново Перазићъ, Керсто
Перазићъ, Илиа Бошковиъ; толико се облегаемо за оѡе лѣди да
неће бити ничесога шѣшпета. Зато сѣдасмо.

(L. S.)

Канцалнер по заповеди сѣћа.

¹⁾ лијеса.

5.

Судије Паштровића давају вјеру патруну Стијепу Перазићу
за Дубровник.

Ми сѣће Пацровићи и сва колибнита. — Чинимо внерѣ клет-
венѣ свакомѣ господарѣ пѣпликѣ а наклацито предзмножитѡи
господи ѡд Дѣбровника и нѣхъ предзмножитѣ рѣп(п)лике, како
се крѣнѣ ѡд нашега мѣнѣста господи Стијепѡ Перазићъ с
недномъ варкомъ ѡд весла пѣна шенице сѣ четири свое дрѣга;
лѣди сви поцрени, за кое се ми сви ѡблегаемо и наша колиб-
нита.

Донѣциана с Пацровиће .s. зѣна лѣфѡв. (1772).

(L. S.)

Канцалнеръ по заповиеди господа сѣћа.

Завршено 6. јуна 1908.

NA ZNANJE.

Pomenbroj (Spomenica) „Srđ a“ o stotoj obljetnici ukinuća dubrovačke republike (31. januara 1808) obuzeće prvo pet brojeva lista 1908. t. j. dva za januar, dva za februar i onaj 15. marta; imaće dakle naj manje 240 stranica, jer je gradivo, koje su gg. Saradnici posvetili ovoj zgodi, veoma obilno. Ovo je gradivo i mnogo raznovrsno i stiglo je iz svih naših krajeva. A da Spomenica bude što zanimivija i ljepša, nijesmo štedili ni truda, ni troška, te će biti ilustrovana sa više nego pedeset slika. Tim smo naročito htjeli da ugodimo svakomu, koji je u „Srđ“-evu kolu ili kao Predbrojnik ili kao Saradnik; Spomenica će dakle biti odeblja i lijepa knjiga.

Ko nije pretplaćen na list moći će dobiti Pomenbroj za 4 Krune na običnom papiru.

Divotizdanje u kromopapiru stajaće 5 K.

Molimo svakoga ko želi nabaviti Pomenbroj da ga **odmah** naruči

Upravi SRPSKE DUBROVAČKE ŠTAMPARIJE

Dr. M. Gracića i dr. — Dubrovnik.

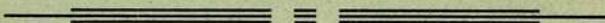
JESTE LI   PLATILI

СРЂ SRGJ

Ako nijeste, požurite se na postu
i pošaljite novac

Administraciji „SRGJA“ u Dubrovniku

naznačujući na kuponu za koji rok plaćate za ovaj list.

 Molimo naj ozbiljnije Gospodu Predbrojnike,
koji još nijesu podmirili predbrojbu, ma i da smo ih već
jedanput, štoviše dva put naročitim po-
zivom opomenuli, da nam svakako tije-
kom ovog mjeseca poštanskom napatnicom po-
pošalju predbrojbu.